

Univerzita Palackého
Filozofická fakulta
Katedra historie

**První světová válka očima prostějovského starosty
Ondřeje Přikryla**

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vypracoval : Marek Tuček

Vedoucí : prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D.

Olomouc 2015

Prohlašuju, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použil.

V Olomouci dne 30. dubna 2015

Podpis autora:

Obsah

Úvod.....	4
Prostějov před první světovou válkou.....	7
Ondřej Příkryl.....	8
Vztahy se státními úřady.....	11
Taktika „obchvatu“.....	11
Vypjaté vztahy a stanné právo.....	13
Soudní procesy, anonymní udání a jejich dopady.....	14
Uvolňování vztahů.....	17
Válečné půjčky.....	21
Zásobování.....	23
Volba taktiky zásobování a práce městské rady.....	23
Potraviny.....	27
Palivo.....	33
Hladové demonstrace.....	35
Zdravotní a sociální situace.....	38
Modernizace a zlepšení před válkou.....	38
Zdravotní situace za války.....	39
Bezpečnost a sociální zabezpečení.....	44
Vztahy mezi obyvateli Prostějova.....	46
Německá a židovská menšina před válkou a místní vztahy.....	46
Vztahy za války.....	48
Uprchlíci.....	51
Závěr.....	54
Resume.....	57
Příloha.....	58
Prameny a literatura.....	62
Prameny archivní.....	62
Prameny tištěné.....	62
Literatura.....	62

Úvod

Tato historická analýza se zabývá historií města Prostějova v období první světové války z pohledu MUDr. Ondřeje Příkryla (1862–1936), který byl během válečného období ve funkci starosty Prostějova. Hlavním pramenem, na kterém se práce zakládá, jsou starostovy memoáry sepsané v roce 1933. Memoáry můžeme vnímat jako starostovo vrcholné historické literární dílo, jež popisuje válku v zázemí města Prostějova. Neobrací se k dění na bojišti a pokud zmiňuje světové události pak jen v souvislosti s městem. Příkryl je shrnuje slovy: „není účelem těchto řádků líčit světovou válku a filozofovat nad jejími příčinami... Vracím se do osudů města ve válečných letech, píši o osudech svých“.

Starosta nesepsal své memoáry jen na základě svých vzpomínek, ale opřel se v nich o informace z úřední knihy zápisků vedené v letech 1914–1918 na radnici, svůj vlastní deník, korespondenci, přepisy úřední agendy a další písemný materiál. Úřední kniha záznamů, kterou Příkryl také nazval *Inter arma*, je obsáhlé čtyřsvazkové dílo, v němž jsou v krátkých či delších poznámkách zaznamenány městské události a činnost radnice. Převážná většina záznamů je pořízena starostou. Úřední kniha byla umístěna ve starostově kanceláři na radnici a byla volně přístupna rakouským úřadům. Po válce se starostovi podařilo zpracovat poslední rok z úředních záznamů a vydat je v knižní i novinové podobě pod názvem *Úryvky ze zápisků v době válečné*. Starostův deník působí přirozeně mnohem subjektivněji než úřední kniha záznamů. Příkryl v něm poměrně otevřeně a radikálně komentuje a hodnotí soudobé dění. Ve srovnání s oficiálními zápisky byly deníkové zápisky použity v starostových memoárech jen okrajově, hlavním pramenem byla úřední kniha zápisků. Autor proto považuje memoáry za vhodný pramen k získání celkového pohledu starosty na život za války v Prostějově. Kniha úředních zápisků slouží jen pro kontrolu přepsaných údajů v memoárech. Příkrylovy paměti jsou psány na stroji, jen poslední rok 1918 je sepsán ručně.

Autor si je vědom subjektivity pramene. Starosta Příkryl byl velkým českým vlastencem a politikem. Stál jak proti habsburské monarchii tak i proti německému a židovskému živlu. Cílem práce však není zachytit události tak, jak skutečně byly, zachytit objektivní pravdu, ale jen pohled na skutečnost jak ji viděl starosta obce. Je nutné dodat, že starosta měl díky své funkci mnohem širší přehled o dění ve městě i okolí, do nějž jako aktivní činitel zasahoval.

Po metodologické stránce se autor v základě zaměřuje na analýzu starostových memoárů. Informace v memoárech jsou řazeny chronologicky, ale po tematické stránce nijak systematicky organizovány nejsou. Proto autor vybírá nejčastěji zmiňované a podle svého

mínění nejdůležitější informace stejného druhu, které řadí do jednotlivých tematických okruhů. Hlavní tematické okruhy práce jsou čtyři: vztahy obecní správy se státními úřady, zdravotní a sociální situace, zásobování města a vztahy mezi obyvateli Prostějova. Tematické okruhy odpovídají názvům hlavních kapitol, které se dále dělí pro lepší přehled do jednotlivých podkapitol. V nich jsou informace z memoárů utříděny, zhodnoceny a autor z nich vyvozuje závěry. Složením jednotlivých tematických okruhů pak vyvstane celkový obraz Prostějova za války z pohledu jeho starosty Příkryla.

Po obsahové stránce tvoří jádro práce čtyři výše zmíněné tematické kapitoly a jejich podkapitoly. Další dvě hlavní kapitoly představují starostu Ondřeje Příkryla a hospodářsko-politickou situaci Prostějova před válkou.

Publikací zabývajících se problematikou první světové války v Prostějově není velké množství. Snad nejobsáhleji se tématu věnoval, pokud pomineme Příkrylovy vydané úryvky, Ambrož Soška ve svém díle *Prostějov revoluční a republikánský*. Sice se jedná o starou publikaci z dob první republiky, ale válečné období zachytila v jeho celistvosti nejpodrobněji. Další publikace jako *Dějiny Prostějova. Prostějovský okres* od Vojtěcha Janouška nebo *Prostějov, dějiny města 2* se věnují kvůli své rozsáhlé tématice období války jen na pár stranách. Celkovou apozivaci města a vývoj politických stran v Prostějově zpracovává diplomová práce Milady Stehlíkové *Příspěvek k hospodářsko-politické situaci v Prostějově za I. světové války*. Její hodnotu však postihuje marxisticko-leninský duch práce, kvůli němuž byl přizpůsoben výběr a interpretace informací z pramenů a literatury.

V literatuře se autoři většinou nevěnovali líčení celé války, ale zaměřili se jen na její významné události, jako byly v Prostějově hladové demonstrace nebo poprava Josefa Kotka. O demonstracích v dubnu 1917 existuje poměrně rozsáhlá literatura, v bibliografii okresu Prostějov je jí věnována celá stránka odkazů na různé práce. Většinu však tvoří novinové články, které přebíraly informace ze starší literatury a dalšímu bádání se nevěnovaly. Z převážné většiny se navíc jedná o články z dob socialismu, takže je jejich interpretace jednotná. Pro autora se staly cenným zdrojem informací publikace zachycující dílčí témata jako prvorepubliková kniha o vývoji prostějovského zdravotnictví od lékaře Jaroslava Mathona. Z nejnovějších studií se židovskou obcí v Prostějově zabýval Miloslav Peterka.

Kvůli nedostatečnému zpracování Prostějova za první světové války autor čerpá informace primárně ze starostových memoárů a sekundární literaturu požívá pro doplnění. Další prameny jako například novinové články prostějovských periodik z let 1914–1918 se autorovi z časových důvodů nepodařilo zpracovat. Nicméně mnohé z potřebných článků byly už v literatuře zpracovány a autor se tak opírá o jejich výsledky.

K osobě starosty se váže poměrně bohatá literatura, která však většinou klade důraz na jeho literární činnost, a tak chybí publikace, jež by vytvořila celkový a kritický pohled na jeho život a dílo.¹ Ze starší literatury můžeme jmenovat práci Waldemara Ethena *Ondřej Příkryl, básník a politik* nebo brožuru *MUDr. Ondřej Příkryl, život a dílo* od Dr. Štěpána Kožušníčka. Obě publikace byly vydány roku 1932 a věnují se hlavně Příkrylově literární a vlastenecké činnosti, dále politické a jeho osobnímu životu. Mezi nejnovější publikace zpracovávající Příkrylův život s důrazem na politiku patří *Bibliografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861—1918* od Jiřího a Malíře a kol. Publikace představuje velké množství politiků, a tak je Příkrylovi věnován jen krátký úsek textu. Studie *Elity Prostějova na přelomu 19. a 20. století a jejich komunální program* od Pavla Marka v publikaci *Občanské elity a obecní samospráva 1848—1948* od Lukáše Fasora, Jiřího Hanuše, Jiřího Malíře (ed.) zase důkladněji zachycuje místní politické poměry a osobnosti, včetně Ondřeje Příkryla, před vypuknutím první světové války.

Je důležité zmínit, že v literatuře byly Příkrylovy memoáry už jednou zpracovány v studii prof. Pavla Marka *První světová válka očima starosty města*. Pan profesor v ní zachytil a analyzoval mnohé aspekty ze starostových memoárů, pro omezenost délky studie se jim však nemohl věnovat detailněji. Proto navazuje autorova práce na studii prof. Marka a pokusí se o jeho další rozvinutí, o detailnější zpracování a vyzvednutí aspektů, které nemohly být rozebrány.

Protože je práce založena na sice rozsáhlém prameni, ale prameni od jednoho původce, neměla by být pojata jako jediné a nezpochybnitelné vyličení dějin města ve válečném období. Pro důvěryhodnost osoby Příkryla a pravidelnost jeho záznamů však představují memoáry cenný zdroj informací a umožňují historikovi lepší náhled na situaci v Prostějově v daném období.

¹ MAREK, P.: *První světová válka očima starosty města* (dále jen *První světová*). In: PLÁVEK, Aleš František (ed.): *Archivum Trebonense. Třeboň, Státní oblastní archiv 2014*, s. 75-95.

Prostějov před první světovou válkou

Prostějov byl před rokem 1914 významným moravským městem s českou samosprávou. Podobně jako mnoho jiných českých a moravských měst prodělal Prostějov v 19. století velké hospodářské, sociální, demografické, ale i politické změny v rámci urbanizačního procesu. Od vzniku obecní správy a prvních obecních voleb roku 1850 vládla na prostějovské radnici německá rada se starostou, třebaže Němci byli proti Čechům co do počtu obyvatel města v marginální menšině. Němci však měli větší ekonomickou základnu a díky volebnímu cenzu si udrželi vedoucí pozici v samosprávě. Neméně významná byla i židovská komunita, která pro svou velikost přinesla Prostějovu přívlastek „Hanácký Jeruzalém“. Židé, kteří měli díky své podnikatelské a obchodní činnosti také značné ekonomické zázemí, spolupracovali s prostějovskými Němci a pomáhali jim udržet nadvládu v samosprávě. Ta byla přerušena jen krátce v letech 1867–1870, kdy se shodou okolností podařilo českému táboru získat většinu křesel v obecním výboru a místo starosty.

Definitivně získali Češi nad Němci převahu v místní samosprávě, až po vypjatém boji roku 1892, na němž se také značně podílel budoucí starosta Prostějova MUDr. Ondřej Příkryl. Nástupem českého vedení nastal nevídaný modernizační proces. Místními historiografy je období od roku 1892 do začátku první světové války nazýváno „zlatým věkem“.² Prostějov se měl jako největší město s českou správou na Moravě pozvednout po stránce hospodářské, sociální, školské a kulturní. Proto byl podporován český průmysl, došlo ke zlepšení poštovního, telegrafního a telefonního spojení, elektrifikace města probíhala od roku 1893. Byl postaven sirotčinec, šest škol, internát obchodní akademie, Kotěřův Národní dům, Kepkova radnice, proběhly úpravy ulic, dláždění, došlo ke zřizování parků a byl postaven vodovod. Projekty však byly často nedomyšlené, chyběly na ně finance a obec je musela krýt půjčkami, takže měla před válkou roku 1912 dluh 6 milionů korun.³ V dalším období se navíc rozpadla politická jednota a vzniklo širší spektrum politických stran. Byli zde zastoupeni například Stránského lidová strana (jejím členem byl Příkryl), moravská pokroková strana (od roku 1909 spojená s lidovou v lidově-pokrokovou), sociální demokraté, národní socialisté, katolická-politická jednota a další. Místní politické elity, mezi něž patřil Ondřej Příkryl, JUDr. Josef Perek a Josef Špaček přesahovali vliv na místní politiku, roku 1905 se angažovali na jednání o moravském paktu a dokonce usilovali o zřízení české univerzity v Prostějově.

V hospodářství Prostějova hrál od 70. let 19. století hlavní roli oděvní průmysl, ve

² MAREK, Pavel: *Elity Prostějova na přelomu 19. a 20. století a jejich komunální program* (dále jen *Elity Prostějova*). In: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.). *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*. Brno 2006, s. 298.

³ *Tamtéž*, s. 298–299, 300–301.

kterém měly hlavní slovo židovské a německé podniky (Mandlové, Schwarzmann, Berger apod.), a který k roku 1910 zaměstnával na 12 000 osob. Výnosné bylo také potravinářské odvětví, v němž byly sladovny (Dvořákova, bratrů Wintrů), pivovary, pálenice a i akciový pivovar. Strojírenství je spojeno s firmou na zemědělské stroje Wichterle a Procházka. Hospodářský rozvoj podnítil stavební aktivity, v okolí města vyrostly nové čtvrtě, městské hradby se bouraly od roku 1869. Od roku 1870 vede přes město železniční trať Brno-Olomouc, což nepochybně přispělo k dalšímu rozvoji. Počet obyvatel vzrostl z 15 787 roku 1870 na 31 462 roku 1910. Prostějov měl tedy před rokem 1914 podstatnou roli nejen po politické stránce ale i hospodářské. Jednalo se o třetí největší město na Moravě (Brno i Moravská Ostrava měli německé vedení města).⁴

Ondřej Příkryl

Ondřej Příkryl byl významným politikem, literátem a lékařem města Prostějov. Třebaže je dnes znám především jako hanácký básník a spisovatel, jeho politické aktivity daleko přesahovaly místní rámeček.

Ondřej Příkryl se narodil ve Výšovicích, vesnici nedaleko Prostějova, dne 26. listopadu 1862 do rolnické rodiny skromných poměrů. Pro své intelektuální nadání byl poslán na studia na Slovanské gymnázium v Olomouci. Přes finanční potíže nakonec nastoupil na lékařská studia v Praze, která dokončil roku 1886. V dalším roce už vedl svou ordinaci v Prostějově, přičemž se začal jako bouřlivý mladoček a velký vlastenec politicky angažovat v místní politice.⁵ Příkryl se však do veřejného života zapojoval už od svého studia v Olomouci, kde založil akademický klub Haná v Olomouci, jenž usiloval o osvětu na venkově. Svým vstřícným vystupováním a ušlechtilostí si brzy získal ve městě popularitu, především mezi zdejšími studenty a dětmi. Od roku 1890 energicky a houževnatě pracoval na revizi volebních listin, úspěšně prosazoval taktiku bojkotu německých a židovských obchodů českými občany a jako schopný organizátor vedl jednotný volební postup české strany. Po vítězství české strany ve volbách do místní samosprávy roku 1892 mu zůstal velký vliv a nadále zasahoval do řízení města jako „šedá eminence“.⁶ Realizoval svou koncepci místní občanské národní strany, která jako nadstranická strana sjednocovala prostějovské elity a zabraňovala místním třenicím. Kromě toho podporoval ideu Karla Vojáčka (1848–1899) na

⁴ MAREK, Pavel: *Prostějov v letech 1848–1918*. In: *Prostějov, dějiny města 2*. Prostějov 1999, s. 8-68.

⁵ Zajímavostí je, že by si Příkryl nejspíš vybral studium práva, kdyby netrpěl drobnou vadou řeči. KOŽUŠNÍČEK, Štěpán: *MUDr. Ondřej Příkryl, život a dílo*. Přerov 1932, s. 11.

⁶ MAREK, Pavel. *Elity Prostějova*, s. 294–296.

modernizaci Prostějova a jeho přeměnu v české kulturní a politické centrum na Moravě. Od přelomu století patřil Příkryl spolu s Václavem Perkem a Josefem Špačkem k nejvlivnějším osobnostem Prostějova.⁷

Nástup do starostenské funkce koncem roku 1913 Příkryl ohodnotil ve svých memoárech jako převzetí „*trnové koruny*“.⁸ Výrok vyjadřuje jeho osobní filozofii, podle níž měl obětovat svou energii a pohodlí pro české Prostějovany a ve své podstatě pro celý národ. Prvek osobní oběti se v jeho memoárech objevuje velmi často. Příkryl byl jako neúnavný a autoritativní pracovník vhodnou osobností k vedení města za války. Těžkosti z funkce ho sice vedly k tomu, aby třikrát podal rezignaci na svůj úřad, ale vždy se nechal kolegy z radnice a vlastním „*pocitem odpovědnosti*“ přesvědčit, aby rezignaci stáhl. Funkci starosty ukončil roku 1919, kdy se dočasně stáhl z politiky s pocitem hořkosti z kritiky svých odpůrců i vlastních spolupracovníků.⁹

Rovněž v nadregionální politice zaznamenal Příkryl řadu úspěchů. V letech 1902–1918 působil jako poslanec Moravského zemského sněmu a patřil k neaktivnějším poslancům. Jen za rok 1908 podal na sněmu 35 zpráv, 13 interpelací, 20 peticí a 10 návrhů. Svými kolegy byl nazýván pracovníkem „*nejdražším na českém sněmu*“.¹⁰ Jeho návrhy se týkaly zákonů nebo poskytování subvencí především v oblasti zdravotní, sociální a školské. Od roku 1920 do roku 1925 byl senátorem za Národně demokratickou stranu, jejíž organizaci v Prostějově během války založil. S rostoucím věkem se věnoval více literární činnosti a politiku přenechal mladší generaci, třebaže měl nadále značný vliv a byl vnímán minimálně na střední Moravě jako politická celebrita.¹¹

Literárně se Příkryl projevoval od studia v Olomouci, kde přispíval do místních periodik a dokonce vydával vlastní časopis *Háj* (1880–1881). Od roku 1900 píše své básně v hanáckém dialektu, čímž si zajistil své místo v literárním světě. V obratu k hanáckému dialektu můžeme vidět Příkrylův velký vlastenecký zápal. Přes svou veřejnou činnost nadále přispíval do novin a časopisů svými verši a povídkami, byl členem Kola moravských spisovatelů. Za svůj čilý život napsal 21 básnických sbírek, 10 prozaických spisů a 7

⁷ MALÍŘ, Jiří a kol.: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*. Brno 2012, s.541–544.

⁸ „...byl jsem nešťastnou shodou okolností určen a postaven před nutnost, převzítí úřad starostenský. – Snad mne osud předurčil k tomu, abych břímě Prostějova donesl až na Kalvarii – a abych kalich veřejných záležitostí, naplněný octem a žlučí, vypil až do dna. Moje škoda... těžká škoda“, PŘIKRYL, Ondřej: *Úryvky ze zápisků v obě válečné*. Prostějov 1928, s. 8.

⁹ MAREK, P: *První světová válka očima starosty města* (dále jen *První světová*). In: PLÁVEK, Aleš František (ed.): *Archivum Trebonense*. Třeboň, Státní oblastní archiv 2014, s. 6–7.

¹⁰ MALÍŘ, Jiří a kol.: *c.d.*, s.544.

¹¹ MAREK, P: *První světová*, s. 5.

historicky beletristických spisů jako *Červánky Prostějova* a *Z těžkých dob Prostějova*. Jak bylo výše zmíněno, ke konci života se převážně věnoval literární tvorbě. Především pilně pracoval na svých memoárově a kronikářsky laděných historických pracích, na nichž je tato práce založena. Ondřej Příkryl zemřel 22. prosince 1936 v Prostějově.¹²

Příkryl jako starosta od počátku navazoval na politiku svých předchůdců v modernizaci Prostějova. Mírové doby si ale ve své funkci dlouho neužil. Blížily se těžké časy pro město, český národ, celý svět. Mnoho z Příkrylových plánů muselo jít stranou pro zabezpečení existence prostějovských obyvatel. Starosta měl využít všech sil, aby svou funkci představitele obce zvládl.

Ve svých memoárech si starosta po atentátu na rakousko-uherského následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este (1863–1914) z 28. června 1914 zapsal, že nechal svolat mimořádnou schůzi městské rady. Na ní byl vypracován soustrastný projev, který byl zaslán kabinetní kanceláři. Jednalo se o „povinný“ projev soustrasti, který by způsobil městu nepříjemnosti, kdyby nebyl zaslán. Skutečnou soustrast projevíli hlavně prostějovští Němci, kteří vyvěsili černé prapory.¹³ Přes vážnost mezinárodní situace se starosta rozhodl odjet na svou dovolenou do zahraničí do Německa, Belgie a Holandska. Odjel 3. července 1914 a vracel se ve spěchu koncem měsíce, kdy už měl zlé tušení, že se schyluje ke konfliktu. Například si na své zpáteční cestě v Cachách všiml obrovských zásob uhlí na nádraží, k nimž poznamenal „jako před válkou“.¹⁴

O vypuknutí války se Příkryl dozvěděl na Stražisku 28. července 1918. Spěšně se vydal vlakem do Prostějova za svými povinnostmi, pronásledován pocity úzkosti a stísněnosti z nadcházející doby. Po příjezdu viděl, že ve městě už panuje ruch, lidé pobíhali po ulicích a živě debatovali. Z domů židovské obce vlály černožluté prapory.¹⁵ Starostu nadále sužovala úzkost. Ulevilo se mu teprve tehdy, když po půlnoci onoho dne vstal a napsal svou závěť. Po napsání poslední vůle převládl v starostovi „klid, chladnokrevnost, a každý můj další postup jevil jistotu i jasný cíl“. Starosta si byl vědom, že v tak těžké době musí působit vyrovnaně, aby zvládal své úkoly v městě, jež bylo špatně zapsáno u rakouských úřadů. Díky sepsání

¹² K životu Ondřeje Příkryla MAREK, P: *První světová*, s. 3–5; MALÍŘ, Jiří.: *c.d.*, s. 541–544; KOŽUŠNÍČEK, Štěpán: *MUDr. Ondřej Příkryl, život a dílo*. Přerov 1932. Ze starší literatury věnující se především literární stránce Příkryla viz ETHEN, Waldemar: *Ondřej Příkryl, básník a politik. Studie k sedmdesátým narozeninám*. Praha 1932; SLAVÍK, Bedřich: *Ondřej Příkryl*. Olomouc 1932. JANOUSEK, Vojtěch: *Dějiny Prostějova. Prostějovský okres*. Brno 1938, s.119–120.

¹³ SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 28, kart. 22.

¹⁴ SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 30, kart. 22.

¹⁵ MAREK, P: *První světová*, s. 7.; SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 35, kart. 22.

závěti se mu to povedlo a během mobilizace svým klidem „*stíral vrásky i slzy mužů i žen*“.¹⁶

Vztahy se státními úřady

Taktika „obchvatu“

Jak bylo uvedeno v kapitole o životě Příkryla, starosta byl velkým vlastencem a bojoval za český národ jako básník, lékař a v neposlední řadě jako politik. Jeho přirozené nepřátele představovali Němci, místní Židé a Habsburská dynastie, o níž si zapsal do svých memoárů, že je odjakživa jejich nepřítelem. Příkryl si však uvědomoval, že má s funkcí starosty velkou zodpovědnost za město a nemůže lehkovážně přejít do přímé konfrontace se státními úřady.¹⁷

S nastávající válečnou dobou došlo k vyostření vztahů mezi rakouskými úřady, které daly městu přízvisko „velezrádné“. Příkryl byl informován zemským poslancem JUDr. Jaroslavem Budínským (1865–1939), že moravské místodržitelství hodlá rozpustit městské zastupitelstvo a dosadit místo něj komisariát vedený notářem JUDr. Friedrichem Poleschenským (?–1918), vůdčí osobností proněmecky orientovaných místních politických kruhů. Obava ze ztráty největšího českou správou vedeného moravského města nutila k opatrnosti.

Kvůli notorické pověsti města u státních úřadů se nejlepším možným řešením zdála být taktika, kterou starosta nazval „obchvat“¹⁸. To znamenalo na venek zachovávat loajalitu vůči monarchii, ale ve skrytu si jít opatrně vlastní cestou. Na taktice „obchvatu“ se shodl s městskou radou i zastupitelstvem, třebaže byla patrně proti Příkrylově povaze: „*Ale pak nutno se přetvařovati a hráti mnohou komedii. Oh, smutná, trpká úloha. A není při ní útěchy, že stejnou roli musí hráti tisíce tisíců jiných, snad i národ jako celek.*“¹⁹

Taktika měla být často nepochopena ze strany českých národních radikálů, kteří pak na starostu útočili a vyčítali mu přílišnou „loajálnost“. Příkryl byl na takové útoky citlivý. Nelíbilo se mu nespravedlivé odsuzování jeho činů ze strany místních obyvatel, kteří, jak věděl, do skutečné podstaty věci neviděli, a pro které energicky pracoval. Proto nezřídka ve svých memoárech vyjadřuje pocity lítosti, ukřivděnosti a i zlosti, když je podle jeho mínění neprávem napadán jako oportunist a prorakouský úředník. Například se Příkryla velmi

¹⁶ SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 35, kart. 22.

¹⁷ SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 35, kart. 22.

¹⁸ O této taktice napsal jednu báseň ve své sbírce *Věža*, kde ji vysvětluje a zároveň obhajuje. Příkryl jako aktivní literát psal i během války velké množství básní s válečnou tematikou a dokonce se mu je podařilo vydat ve dvou sbírkách.

¹⁹ SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 35, kart. 22.

dotkl anonymní dopis radikálního vlastence z prosince 1917, který starostu nazval otrokem vlády. „*Kolik takových uznání z kopřiv a trní ještě dostanu,*“ zoufá si starosta po přečtení anonymu, ale současně na něj reaguje útokem, že „*radikál se nezmohl na výkřik proti vládě, nezvedl pěst proti válce, nenamířil k Vídni, našel jen jedovatou slinu na mne. S takovými radikály to český národ nevyhraje*“.²⁰ Částečnou satisfakcí Příkrylovi bylo, že po válce obhajovali stejnou taktiku „obchvatu“ Dr. Jan Herben (1857–1936) a Jaroslav Kvapil (1868–1950).²¹

Pro upevnění české samosprávy byla nutná jednota ve vedení. Ta byla od roku 1913 narušena průnikem sociální demokracie vedené Rudolfem Bechyní (1881–1948) a národních socialistů na radnici, kde působily jako opoziční strany. Příkryl byl zásadním ideovým odpůrcem socialistů, ale před válkou se s nimi pokoušel navázat spolupráci, aby tak mohl realizovat své projekty.²² K jeho překvapení mu sociální demokraté a národní socialisté projeví důvěru, když na rozpočtové schůzi obecního výboru 29. prosince 1914 jednohlasně schválili rozpočet pro rok 1915. Bechyně přitom prohlásil, že rada města odvádí v těžkých časech města dobrou práci, a proto jeho strana schválila rozpočet, jako projev důvěry a jednotnosti české správy.²³ Rozpočet byl pak každoročně schvalován až do konce války. I když nebyl vztah jednoty idylický a dělnické strany podle možností prosazovaly politiku své třídy, represe úřadů a tlak německo-židovské menšiny na začátku války zastupitelstvo i české občany sjednotil.

Nejbližším státním úřadem, s kterým byl Příkryl v nejčastějším kontaktu, bylo okresní hejtmanství, v jehož čele stál po dobu války okresní hejtman JUDr. Josef Wierer (1865–?). Okresní úřad měl budovu přímo v Prostějově (na rohu Kollárovi ulice), což umožňovalo nejen telefonní, ale v případě potřeby i rychlé pěší spojení. Vztah mezi oběma úřady nebyl během války bezproblémový, mnohdy se stalo, že hejtmanství nechápalo skutečnou situaci ve městě a požadovalo vědomky či nevědomky nadlidské výkony po obecní správě pro splnění svých rozkazů. Například měla radnice v únoru 1917 zjistit do pěti dnů, kolik se ve městě denně nadojí mléka, kolik je dětí do jednoho, dvou a šesti let, počet kojících matek atd. v podmínkách, kdy měla značně omezený pracovní personál, a město bylo zavaleno čtvrtmetrovou vrstvou neodklizeného sněhu. V září téhož roku se měl během dvou dnů udělat soupis lidí, kteří potřebovali boty i s jejich velikostí. Starosta proto často v úředních zápiscích

²⁰ SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 40, kart. 22.

²¹ SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 35, 36, kart. 22. Srov.: MAREK, P: *První světová*, s. 8.

²² MAREK, P: *Tamtéž*, s. 7.

²³ SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 59, kart. 22.

kritizoval hejtmanova nařízení nebo je komentoval ironickými poznámkami, jako v případě vyhlášky rekvizici motouzů z října 1916: „*c.k. hejtm. Pohodlně si nařídilo, že obec má opatřiti vyhlášku i vše... to se to lehko úřaduje!*“.²⁴ Na druhou stranu nemůžeme říct, že by se z okresního hejtmanství chovali vůči radnici vždy nevlídně. Hejtman mnohdy vycházel městu vstříc a stejně jako starosta pravděpodobně usiloval o udržení dobrých vztahů a vzájemnou spolupráci s radnicí.²⁵ Relativně vstřícné vztahy ukončily podle starosty až hladové demonstrace v dubnu roku 1917, po nichž převládla mezi hejtmanem a městem atmosféra chladu.²⁶

V případě ostatních úřadů, jako bylo Moravské místodržitelství v Brně nebo od roku 1915 založený Válečný obilní ústav pro Moravu v Brně, byly vztahy rovněž střídavě na lepší či horší úrovni. Většinou záviselo na vedoucím úřadu a jeho vztahu s městem nebo přímo se starostou. Například díky přátelskému vztahu Přikryla se zemským poslancem a předsedou Válečného obilního ústavu Kunešem Sonntagem (1878–1931), se vycházelo Prostějovu vstříc, dostával navíc z rezerv nebo byl instruován jak získat přístup k nedostupným komoditám.²⁷

Vypjaté vztahy a stanné právo

Z memoárů vyplývá, že vztahy s úřady měly během války střídavou tendenci. Jednu dobu byly relativně klidné až přívětivé, takže si v nich starosta mohl s radou dovolit vystupovat víc neloajálně než obvykle, jindy se musel starosta obávat násilného rozpuštění vedení obce. V celkovém pohledu ale můžeme konstatovat, že nebyly nikdy zvlášť dobré.

Na počátku války byl vztah mezi obcí a hejtmanstvím velmi problémový, došlo mezi nimi k mnoha sporům. Například přes námitky města vydalo hejtmanství rozkaz mobilizace mužů nad 42 let, kteří byli označeni jako zbraně neschopní. Povolací rozkaz byl sice k satisfakci města zrušen, ale starostův hněv vzápětí popudilo, že hejtmanství nedodalo dostatečné množství přihlašovacích formulářů k příspěvku na vydržování rodin mobilizovaných mužů. Zbytečně se tak přidaly nové starosti vytíženému úřednictvu radnice.²⁸ Podobné drobné konflikty měla radnice s hejtmanstvím celou válku.

Přes napjaté vztahy starosta jednal s hejtmanem a například se mu ho podařilo

²⁴ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, zápisky o první světové válce 1914–1917, i. č. 1250–1252, 1915/1916, s. 142, k. 24.

²⁵ O dobrých vztazích mluví i bývalý prostějovský profesor Ambrož Soška, podle něhož se hejtman Wierer zastával občanů Prostějova před vojenským soudem v Moravský Ostravě. Hejtman se podle Sošky z velké části přičinil o propuštění poslance Rudolfa Bechyní. O intervenci starosty Přikryla se nezmiňuje, viz SOŠKA, Ambrož: *Prostějov revoluční a republikánský*. Prostějov 1929, s. 20–21.

²⁶ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 29, kart. 22.

²⁷ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 12, kart. 22; MAREK, P.: *První světová*, s. 15–16.

²⁸ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 37, kart. 22.

přesvědčit, aby vydával svá nařízení písemně, takže obec mohla zažádat o proplacení výdajů. Wierer však často slib porušil a vydal svůj příkaz telefonicky. Horším bylo, že se příkazy často odchylovaly od těch vydaných na místodržitelství v Brně. Například 9. října 1914 požádal hejtman telefonicky o vyklizení obou nemocnic pro potřebu vojska. Přikryl si však zjistil, že přesný rozkaz z Brna zněl, aby evakuace probíhaly jen podle možností a při ponechání dostatečného místa pro ošetřování civilistů. Starosta si do memoárů zapsal: „*Kdybych se byl bez kontroly a bez odporu vzdal ukvapeným příkazům okresního hejtmanství, byl by Prostějov zažil mnoho nepříjemného.*“²⁹

Od Budínského věděl, že se úřady pokusí najít záminku k zákroku proti zastupitelstvu a dosadit německé vedení. Obecně platilo, že český národ, třebaže v zemích koruny české většinový, je v rámci Předlitavska vnímán jako „nepřátelský“ živel a politiku i správu v této části monarchie měly vést Němci. Války se mělo využít k posílení německé politické moci v českých zemích a současně mělo dojít ke germanizaci Předlitavska.³⁰ Starosta si byl vědom nebezpečí odvolání české městské rady o to intenzivněji, když bylo dne 8. srpna vyhlášeno nad Prostějovem stanné právo, které sám označil za neprávo.³¹ Přes všechny potíže se starostovy a městské radě podařilo usilovnou prací a plněním úředních příkazů vedení města udržet.

Soudní procesy, anonymní udání a jejich dopady

Představa Prostějova jako rebelantského města se u úřadů udržela fakticky po celou válku a městu z toho měly plynout různé perzekuce. Od počátku války se čeští Prostějované potýkali s množstvím anonymních udání ze strany Němců, Židů a později i uprchlíků. Obyvatelé tak žily v neustálém strachu a napětí, jestli nebudou pro nemístnou poznámku předvedeni na policii. Antonín Vrtal, četař městské policie v Prostějově referoval starostovi o soudním řízení ze 7. prosince u vojenského soudu v Moravské Ostravě. Prostějov byl u vojenského soudu, velmi špatně zapsán. Proti prostějovskému občanu, který byl souzen za výkřik „Sláva Rusku!“, použil žalobce prostý argument, že je v Prostějově „horká půda“.³²

Špatnou pověst městu přidalo jeho rusofilství. Bylo známo, že před válkou byly v Prostějově a jeho okolí ubytováni ruští rolníci v rámci sbratřovacích a výučních programů.

²⁹ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 51, kart. 22.

³⁰ KÁRNÍK, Z.: *Malé dějiny československé (1867–1939)*. Praha 2008, s. 26-27.

³¹ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 39, 40, kart. 22.

³² Pro vyjasnění situace byli v Prostějově nasazeni 14. prosince četníci k vyšetře místních poměrů. SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 52, 56–57, kart. 22; SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, zápisky o první světové válce, i. č. 1250–1252, rok 1914/1915 (216 s.), k. 24, zápis z 9. prosince 1914.

Při otevření Národního domu v Prostějově byl přítomen člen ruské dumy Klužev, v červenci 1912 proběhly sbratřovací akce se Sokoly z Jekatěrinoslavy a v listopadu téhož roku proběhly ve městě srbofilské demonstrace v rámci hrozící války na Balkáně. To vše přidalo na špatném renomé města. Proto bylo ve městě vyhlášeno stanné právo a prostějovským vojákům bylo zakázáno trávit svou dovolenou doma v Prostějově. Sám starosta byl rusofil. Věřil, že z Ruska může přijít Čechům vysvobození: „*Upíráme zraky k Rusku a jsme po prvních hodinách trémy plni nadějí, že ono převalí své kozáky přes Pešť k Vidni...*“.³³ Přikryl se kvůli své proruské orientaci několikrát vystavil nebezpečí vyšetřování.³⁴

Velkou ranou pro Prostějov byl případ Josefa Kotka (1883–1914), novináře a jedné z vůdčích postav národních socialistů v Prostějově, který po pronesení vlastizrádné řeči na shromáždění strany v Smržicích byl 16. prosince 1914 zatčen. Zatčení znamenalo i novou vlnu vyšetřování přičemž „*osud zastupitelstva visí na niti*“. Starosta i rada se však udrželi a nebyli ze svých pozic odvoláni. Zpráva o Kotkově popravě z 23. prosince 1914 se donesla do města na štědrý den a starosta si o ní zapsal, že lidé byli zprávou otřeseni „*zatínali se pěsti*“, ale k shromažďování obyvatel nedošlo, protože převládly obavy z eventuelních důsledků (hlavně ženy mobilizovaných se obávaly, že jejich muži nedostanou dlouho dovolenou do města).³⁵

Obava z dalších perzekucí pronásledovala starostu i na chatě v Stražisku. Podle svého deníkového záznamu z 3. ledna 1915 tam ze strachu před nečekanou prohlídkou četnictva schoval podezřelé zápisky, knihy a dopisy. Pohlednice z Ruska raději spálil v kamnech.³⁶ Jako dohra Kotkovy aféry a ostatních soudních procesů a anonymů bylo koncem ledna 1915 z příkazu místodržitelství na tři týdny zastaveno vydávání místního periodika Hlasů z Hané. Do města byli nasazeni detektivové s četníky a rada města byla na „*návštěvě*“ u místodržitele Oktaviana Regnera barona Bleylebena (1866–1945) v Brně výhružně upozorněna, aby nepřekračovala meze svého jednání. V únoru byl do města úřady přidělen rytmistr Bazalo,

³³ PŘIKRYL, Ondřej: *c.d.*, s. 9.

³⁴ Poprvé se v srpnu 1914 přeřekl před vyplašenými ženami pomocného sboru žen, které uklidňoval řečí, že jim Rusové neublíží, že jim jen předá město a bude klid. Německé a židovské členky, jež jeho řeč vyslechly, ale nakonec starostu neudaly. V dalším období starosta riskoval skrýváním ruských letáků, které se učil se svými spolupracovníky nazpaměť, nebo přechováváním ruského slovníku. PŘIKRYL, Ondřej: *Tamtéž*, s. 13.

³⁵ Josef Kotek ve své řeči pronesl, že rozpuštění konzumního spolku zavinila válka. Všichni vědí, že ji habsburská říše prohrává a prosí Pána Boha, aby toho bylo houšť. Kdyby ji vyhrála, budou Češi poněmčeni jako Poláci v Německu. MAREK, Pavel: *První světová*, s. 9; SOŠKA, Ambrož: *c.d.*, s. 16–19; SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 57, kart. 22; Navíc měl Kotkův případ dohru na začátku roku 1915, kdy byl z oficiálního nařízení rozpuštěn Politický spolek strany národně-sociální v Prostějově a klub národně-sociální pro mládež Rozkvět, na jmění firmy I. zásobní a potravní družstvo národně sociálního dělnictva pro Prostějov a politický okres Prostějovska byl vyhlášen konkurz. SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915 s. 2, kart. 22.

³⁶ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 1.

kteřý starostovi potvrdil, že byl poslán kvůli dohledu nad loajalitou Prostějova. Nově byla pro kontrolu Prostějova 5. března 1915 zřízena v městě vojenská cenzura pro kontrolu dopisů posílaných poštou. Dne 6. března pak vyšla cenzurní vyhláška, ve které byli lidé žádáni, aby své osobní dopisy odevzdávali na poště otevřené, uzavřené měly být z dopravy vyloučeny.³⁷

Starosta se s radou musel novému talku přizpůsobit a pokračovat dál v taktice „obchvatu“. Bylo rozhodnuto o vydání vyhlášek o vojenských záležitostech v obou zemských jazycích a mělo dojít i k dalším ústupkům.³⁸ Díky tomu se podařilo české vedení města udržet.

Velký nátlak ze strany úřadů vedl až ad absurdum a měl komickou dohru. Při incidentu z 15. února byl neznámým pachatelem přetržen plakát císařskou výzvou a starosta se měl s radou zodpovídat za nalezení pachatele svou vlastní funkcí. Se škodolibou radostí pak Přikryl zaznamenává ve svém deníku, že viníky byli 2 školáci: „Byli uznáni okr. hejtmanstvím za tak nebezpečné, že se úřad ani neodvážil předat je četnictvu... Možno, že do Prostějova kvůli nim bude povoláno ještě více detektivů...“.³⁹

Po prvních měsících roku 1915 nastal relativní klid a poměry mezi radnicí a úřady se uklidnily. K opětovnému velkému rozjitření došlo v rámci vyšetřování předního českého politika JUDr. Karla Kramáře (1860–1937). Ten byl 21. května 1915 zatčen a při domovních prohlídkách jeho vily byly nalezeny mezi kompromitujícím materiálem i dopisy z Prostějova.⁴⁰ Městská rada pochopila, že je opět v nebezpečí a rozhodla se pro uklidnění poměrů uspořádat v srpnu vzorné oslavy na počest mocnářových 85. narozenin. Starosta, který tehdy trávil dovolenou na oblíbeném Stražisku se pak musel vydat do města a zúčastnit se oslav. Místo toho, aby se jim vyhnul, což měl původně v plánu, pronesl 18. srpna na slavnostní schůzi obecního výboru loajální projev. Pronesl ho na žádost městské rady a nazval v ní mocnáře „otcem národů“, jak se císař sám nazval ve své vyhlášce na počátku války. Přikrylova nechuť k projevu je patrná: „*moje řeč v obecním výboru byla nejtrpčí, kterou jsem kdy měl...*“.⁴¹ Ještě byl odeslán loajální telegram do kabinetní kanceláře a nepostavená škola na Palackého třídě byla pojmenována Pamětní školou 85. narozenin Františka Josefa.

Přesto byl nad Prostějovem zvýšen dohled a při oslavách dobytí Brestu Litevského,

³⁷ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 8; SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, zápisky o první světové válce, i. č. 1250–1252, rok 1914/1915 (216 s.), k. 24, zápis z 5. března 1914.

³⁸ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 3.

³⁹ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 6.

⁴⁰ Pro samotného Kramáře neměly u soudu dopisy z Prostějova pravděpodobně větší váhu, důležitější byl například francouzský časopis *La Nation Tchèque*, který podle žaloby podporoval vznik odboje, viz LUSTIGOVÁ, Martina: *Karel Kramář. První československý premiér*. Praha 2007, s. 128–133.

⁴¹ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 21.

Ivangorodu a Varšavy v srpnu 1915 byl z Olomouce poslán kontrolor na inspekci vyvěšených praporů.⁴² Citlivější ranou bylo, že povolení dovolené v Prostějově pro spolehlivé vojáky ze září 1915 bylo v prosinci téhož roku zrušeno, jako důsledek Kramářova odsouzení z velezrady.⁴³ Za nejhorší zásah však můžeme považovat zrušení Občanské ochrany v září 1915, pomocného bezpečnostního sboru, který úspěšně bojoval s kriminalitou v Prostějově. O jeho činnosti bude pojednáno kapitole *bezpečnost a sociální zabezpečení*.

Uvolňování vztahů

V předchozí kapitole bylo uvedeno, že starosta s městskou radou využívali státních oslav v rámci taktiky „obchvatu“, aby prezentovali co nejlépe svou loajalitu vůči monarchii. Bylo to přirozené, když si chtěli udržet své vedení města a nepřivolat další perzekuce na prostějovské obyvatele. Současně je také patrné, že pokud byly vztahy s úřady na lepší úrovni, starosta toho dokázal využít, aby se vyhnul nadbytečnému holdování státu. Respektive, pokud oslavami nebo projevy loajality nemohl starosta pro město nic získat a ani přitom nijak ohrozit jeho obyvatele, raději se jim vyhnul.

První oslava, o které nás starosta informuje je na počest ruské porážky a dobytí města Lvova⁴⁴, o kterém se starosta dozvěděl 23. června. Musel na projev loajality vůči státu vyzdobit město na tři dny prapory a večer pronést oslavný projev. Pravdou bylo, že nakonec nebyl z oslavy znechucen, spíše si ji užil. Podle jeho deníkových zápisků se sešel 23. června večer na náměstí před radnicí dav lidí, který po zapění rakouské hymny přidal Kde domov můj, Moravskou píseň a Hej Slované.⁴⁵ Přikryl pak pronesl svůj projev s pronárodními narážkami, čímž dovršil český ráz oslav. Proti českému charakteru oslav ihned zaútočilo místní německé periodikum Deutsche Stimmen vydáním protestního článku, který byl k jejich zlosti zkonfiskován. Na anonymní udání namířené proti pročesky laděnému projevu starosty ze dne oslav reagoval hejtman tak, že jej podle starosty hodil do koše.⁴⁶ Wiererův vlídný krok si můžeme vysvětlit tím, že německé anonymní udání se ukázaly být často nepravdivé a starosta byl přece jen pro hejtmana více spolupracovník než nepřítel, kterého by měl odstranit

⁴² SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 20–21.

⁴³ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 22, 30.

⁴⁴ Lvov padl v rámci 22. června 1915 v rámci německou rakouské ofenzívy započaté v květnu 1915, viz KRÍŽEK, J. a kol.: *První světová válka*. Praha 1968, s. 101-104.

⁴⁵ 21. července vydalo okresní hejtmanství nařízení místodržitelství, v kterém se zakazovalo zpívat píseň Hej Slované. Oslava pádu Lvova tak byla posledním velkým veřejným shromážděním, kde píseň zazněla. SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 16, kart. 22.

⁴⁶ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 43, kart. 22. O prvních porážce ruské armády u Gorlice si udělal starosta zápis ve svém deníku 9. května, viz SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 13, kart. 22.

z funkce.⁴⁷ Ráz českých oslav byl také přehlédnut. Prapory byly vyvěšeny v množství, jaké stanovily předpisy, dav zazpíval rakouskou hymnu a starosta navíc pronesl na počest projev. Zajímavé je, že od července 1915 bylo z příkazu místodržitelství zakázáno zpívat píseň Hej Slované, dotyčný zpěvák mohl být proto i zatčen.⁴⁸

Taktika „obchvatu“ nesla své ovoce, jak je vidět z monarchových oslav v srpnu 1915. Důvod k jejich uskutečnění i obsah byly rozebrány v předchozí kapitole. Připomeňme si však, že pozitivně ovlivnily rozhodnutí vojenské velitelství v Moravské Ostravě z 15. října, kterým se povolilo spolehlivým prostějovským vojákům trávit dovolenou doma ve městě. Neméně podstatné bylo hlášení hejtmana o klidu v obci. Povolení dovolené vojákům je důkazem, že docházelo k částečnému uvolňování napětí mezi úřady a obcí. Zastavení činnosti Občanské ochrany ze září sice naši tezi vyvrací, ale je možné ho odůvodnit jako předběžné opatření úřadů z obavy, aby nedošlo k případnému incidentu mezi úřady a onou organizací. Na Občanskou ochranu se nemohly úřady dívat jinak než na podezřelou militantní složku v rukou rebelantského města. Případ s Kramářem pak mohl jen dát popud k rozhodnutí činnost organizace zakázat. Začátek vyšetřování JUDr. Kramáře pro zločin velezrady v prosinci 1915 vedlo k zhoršení vztahů minimálně mezi Prostějovem a vojenským velitelstvím v Moravské Ostravě, které opět zakázalo domácí dovolené vojínům z Prostějova.

Starosta se o dalších oslavách nerozepisuje, jen je zaznamenává a v krátkosti zmiňuje, jak probíhaly. Zmiňuje opraporkování města po dobytí Lovčenu v lednu 1916, Bukureště v prosinci 1916, obsazení Rumunska nebo uzavření míru s Ruskem. Kuriózní poznámkou je, že po smrti Františka Josefa I. 21. listopadu 1916 nebylo město dostatečně opraporkované pro nedostatek černé látky.⁴⁹

Mnohem lepší vztahy s místodržitelstvím měly panovat od 4. prosince 1915, kdy odešel z funkce místodržitele baron Bleyleben, o němž si starosta poznamenal „*Oddechují si a se mnou mnoho českých lid – z jeho pera lítaly hromy na Prostějov, na českou Moravu...*“.⁵⁰ Výstupy místodržitele vůči Prostějovu kompenzovala starostova známost Jana Černého, bývalého okresního hejtmana v Prostějově. Černý měl post nadřízeného místodržitele Bleylebena a držel nad starostou a vedením města ochrannou ruku.⁵¹ Na jeho místo nastoupil pro starostu přijatelnější bývalý ministr vnitra baron Karl Heinold (1862–1943).

Přikryl se v dalších letech o svém postavení před státními úřady konkrétněji

⁴⁷ Sám Wierer byl Němci obviňován z toho, že proti českým vlastencům a zrádcům vychází příliš mírně. SOŠKA, Ambrož: *c.d.*, s. 20.

⁴⁸ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 16, kart. 22.

⁴⁹ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 16, kart. 22.

⁵⁰ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 29, kart. 22.

⁵¹ PŘIKRYL, Ondřej: *c.d.*, s. 13.

nevyjadřuje. Byl s nimi v častém kontaktu, ale řešil s nimi zásobovací problémy a podobné záležitosti. Často si stěžuje na neschopnost úřadů plnit své povinnosti vůči městu, především Válečného obilního ústavu, který nestačil zasílat předepsané dávky potravin. Zásobovací problémy budou probrány v samostatné kapitole. Hejtmanství Příkryl kritizoval pro jeho výnosy, které nerespektovaly těžké podmínky městské správy a obyvatel Prostějova.

Příkryl se v nejednom případě výnosu hejtmanství postavil na odpor. Hejtman i další úředníci musely odhodlanému, neústupnému a o své pravdě přesvědčenému starostovy často ustoupit. Příkladem může být starostův spor s hejtmanem o rekvizici ostnatého drátu z 1. května 1915. Vojáci chtěli odebrat ostnatý drát z místního vodojemu a vodovodních studen, proti čemuž se starosta razantně ohradil. Odmítl nést zodpovědnost za bezpečnost studen, argumentoval, že jsou dráty stářím opotřebované a nakonec hejtmana přesvědčil o jejich ponechání.⁵² Další příklady jeho „hanácké tvrdohlavosti“ jak ji sám nazývá, nalezneme v odmítání příjmu raněných vojáků (dále rozvedeno v kapitole zdravotní situace za války).

Ačkoliv město využilo případné státní oslavy nebo naopak pohromy k projevu loajality, starosta byl proti nadbytečným projevům oddanosti. V listopadu 1916 si zapsal o svém úspěšném zahnání obchodních jednatelů nabízejících patriotické plakety, spisy, odlitky apod. Přes výhrůžky obchodníků nic nekoupil. Byl na svůj odpor hrdý a rád porovnal Prostějov s Brnem a Přerovem, které byly monarchii loajálnější. „*Máme arcit' pro to další kaňky v černé knize,*“ píše Příkryl, ale dodává „*třeba za to vynaložiti více péče, aby chod obecních záležitostí a pořádku v městě, aprovizace atd. byla lepší než jinde. A že jest, nemůže se nám na kůži*“.⁵³ Jeho výpověď zní jasně. S vědomím, že má správa obce skvělé pracovní výsledky v péči o město se cítil Příkryl ve své funkci neohroženě. Dovolil si vyhnout se servilnímu jednání a naopak vystupovat vůči rakouským úřadům suverénněji.

Přes nedorozumění a spory starosta s hejtmanem vycházeli poměrně dobře, a jak bylo výše zmíněno, Wierer některými svými gesty vycházel městu vstříc. Tak například dovolil Procházce stíhanému za výkřiky proti císaři Vilémovi, aby nadále působil ve svém úřadě na obci a zbytečně nezatížil svým odchodem městskou agendu.⁵⁴ Přelomovým bodem se podle starosty staly hladové demonstrace roku 1917, kterými se bude zabývat samostatná kapitola. Stačí říct, že 16. června, víc než měsíc a půl od tragédie, si Wierer zavolal starostu a vyčetl

⁵² SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 11. Vodovod s vodojemem a čtyřmi studnami (od roku 1913 pěti) byl postaven roku 1906. Vodojem byl vybudován „Na stráži“ nad obcí Smržice, čerpací studni mezi Kostelcem a Smržicemi, JANOŠEK, Vojtěch: *c.d.*, s. 133.

⁵³ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 38, kart. 22.

⁵⁴ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 5, 6, 7. Dr. Procházku udali židovští mladíci po hádce v biografu 27. února. Stíhání Dr. Procházku bylo nakonec zastaveno 28. května a teh mohl dál bez problému působit ve své funkci. SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 13.

mu vinu za demonstrace. Označil ho za svého největšího nepřítele. Starosta od té doby na okresní hejtmánství nechodil ani v úředních věcech a stejně jako hejtman na počátku války používal telefon nebo úředníka. „*A je mně při tom dobře*“.⁵⁵ K výraznějšímu zlepšení vztahu mezi nimi už nemělo dojít.

Do konce války je hejtmánství s ostatními úřady zmiňováno především v rámci zásobování města. Poslední rok memoárových zápisů z války věnoval českému politickému vývoji a o úřadech se dovídáme jen okrajově. Starosta byl pověřen jako bývalý důvěrník pokrokové strany organizací vzniku nové politické strany Československé státoprávní demokracie (dále ČSD) na Prostějovsku a v jeho činnosti se mu dařilo. 28. dubna 1918 se konala ustavující schůze místní organizace ČSD a v jejím čele stanul starosta Příkryl.⁵⁶ Na 1. Května 1918 podle starostových slov proběhly společné oslavy a průvody českých dělníků s „maloměšťáky“ a inteligencí, čímž se demonstrovala jednotnost českého tábora. Oslavy proběhly bez problémů a nedošlo k žádnému incidentu, který by dal podnět k zásahu vojska. Jednotná česká fronta byla ještě narušena 14. října 1918, kdy se Rudolf Bechyně s ostatními socialisty pokusil nad Prostějovem převzít moc a vyhlásil vznik České republiky. Akce skončila podle starosty fiaskem, Bechyně vedení obce nepřevzal a nakonec musel uprchnout před hejtmánem zaslánou policií.⁵⁷

S detailností a velkým nadšením popisuje Příkryl 29. říjen 1918, kdy se do Prostějova dostala zpráva o státním převratu a vzniku republiky. Telegram o převzetí moci došel o půl osmé ráno a Příkryl ho nechal vytisknout červenobílým písmem na plakáty. Odpoledne pak z radnice vyhlásil shromážděnému davu, v kterém bylo údajně na 30 000 lidí z města i okolí, vznik Československé republiky. O síle oné chvíle mluví starostův deníkový zápisek: „*Slzy, radost, nadšení, tisíce nadějí se v duši, srdci, v očích i každé krůpěji krve střídaly, hlas se chvěl, ale při tom ocelově zvučel jako zvon ohlašující jitřní, zvonící na Vzkríšení! Objímali jsme druh druhá na potkané, líbali jsme se a výskali i plakali současně. Životní sen uskutečněn, životní cíl dosažen – čeho víc mohu se dočkat? Jak by se nyní blaze umíralo!*“.⁵⁸ Průvod lidu radostně jásal a nadšeně sdělával rakouské orlíčky, ale jinak se choval vzorně. K převratu došlo hladce, vojenská posádka ukrajinských vojáků byla uklidněna a poslána

⁵⁵ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 42, kart. 22.

⁵⁶ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, s. 1921–1922, 1949, kart. 22.

⁵⁷ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, s. 2019–2021, kart. 22; Zajímavé je porovnání starostova výkladu s autory socialistickými, podle nichž ani Bechyně o převzetí moci neusiloval a vyhlásil samostatnost státu na nátlak lidu, viz SOŠKA, Ambrož: *c.d.*, s. 51–53; STEHLÍKOVÁ, M: *Příspěvek k hospodářsko-politické situaci v Prostějově za I. světové války*. Olomouc 1981 (nepublikovaná diplomová práce), s.30–31.

⁵⁸ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, s. 2036, kart. 22.

domů.⁵⁹ Wierer pracoval podle starosty jako vzorný rakouský úředník až do konce. Ještě 26. října 1918 vydal státní nařízení, i když ho z občanů nikdo nebral na vědomí a každý s nadšením očekával vznik republiky.⁶⁰

Válečné půjčky

Válečné půjčky se staly jedním z nepříjemných témat, které musel Příkryl s úřady, především s okresním hejtmanem Wiererem, opakovaně řešit. Ve svých memoárech se proto půjčkám v krátkých záznamech věnuje. Nezaměřuje se přitom na ekonomické dopady jako spíš na jejich průběh a nátlak ze strany úřadů.

Dlouhodobá válka si vyžadovala obrovské náklady, které nemohla Rakousko-Uherská monarchie pokrýt ze svých příjmů. Nešlo jen o vydržování armády, ale také o hospodářské a sociální zabezpečení zázemí. Aby stát získal potřebné finance, zvyšoval daně, půjčoval si u cedulové banky a vyhlášoval válečné půjčky, kterých bylo za války vyhlášeno celkem osm. Do 31. října 1918 se státní dluh vyšplhal na 83 155 milionů korun.⁶¹

Českým občanům chyběla ochota upisovat své peníze na válečné půjčky. Důvodem byl jednak odpor vůči válce a monarchii, a v neposlední řadě nejistota ve vítězství centrálních mocností. S porážkou Rakousko-Uherska by investoři do půjček přišli o všechny své peníze.⁶²

Starosta Příkryl se ve svých memoárech staví vůči půjčkám jednoznačně odmítavě a přiznává, že během války půjčky sabotoval.⁶³ Důvodem byl jak odpor vůči monarchii, tak nedůvěra ve vítězství Rakousko-Uherska. Navíc se dlouhou dobu obával, že po příchodu Rusů by si osvoboditelé mohli vyšší úpisy na půjčky vykládat jako loajální výstup vůči Rakousku.⁶⁴ Proto odrazoval občany od upisování a přisuzuje si zásluhu, že na Stražisku se místní nezadlužili, protože dali na jeho radu.

Okresní hejtman v průběhu války zvyšoval nátlak na obecní samosprávu a na prostějovské občany, aby se na půjčky upisovali. Už na první válečnou půjčku v listopadu 1914 vydal hejtman Wierer výnos, podle kterého měla obec ihned zajistit peněžní hotovost z městských fondů a nadací spadajících pod ministerstvo vnitra na poskytnutí půjčky. Starosta si ale na místodržitelství v Brně zjistil, že se jednalo o hejtmanovo iniciativní opatření, takže

⁵⁹ JANOUŠEK, Vojtěch: *c.d.*, s.137–138.

⁶⁰ SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, s. 2033, kart. 22.

⁶¹ ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi, české země a velká válka 1914–1915*. Praha 2014, s. 237–243.

⁶² ŠEDIVÝ, Ivan: *Tamtéž*, s. 242.

⁶³ SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, s. 1989, kart. 22.

⁶⁴ Příkryl ve svých memoárech naznačil, že přestal věřit ve vítězství Ruska a tak i záchranu z Východu až se začátkem vyjednávání mezi bolševiky a centrálními mocnostmi na konci roku 1917. Když se státy Dohody rozhodly pokračovat ve válce bez Ruska, zapsal si starosta 5. ledna 1918 do svého deníku „*Obrací se naše slunko z východu na západ?*“, SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, s. 1909, kart. 22.

se nemusel jeho příkazem řídit. S městskou radou se pak Přikryl domluvil, že na půjčky budou vydávat z obecní spořitelny jen minimální a pro zdání loajálnosti nezbytné částky.

Na druhou válečnou půjčku v květnu 1915 už zvýšilo nátlak i místodržitelství v Brně. Podle názoru úřadů byl loajální projev chápán až od úpisu 3% vkladů obecní spořitelny, což činilo 197 000 K. V dalších půjčkách se měl minimální vklad spořitelny zvýšit. V dubnu 1916 na čtvrté půjčce měl dosáhnout 13% a při páté půjčce 12% vkladů spořitelny. Okresní hejtman se navíc rozhodl k vedení osobních rozhovorů s bohatšími prostějovskými občany, které si zval do své kanceláře a přesvědčoval je k upisování půjček. Rozhovory měl původně vést Přikryl, ale pro jeho odpor mu nakonec povinnost přidělena nebyla.

Na propagaci čtvrté válečné půjčky byla vydána v tisku přednáška Roberta Rozsypala „O výhodách a významu IV. válečné půjčky“ a radnice měla její propagaci podpořit. Starosta si s nelibostí poznamenal, že velkou propagandu zajišťoval úředník německého ústavu Bankverein a zároveň člen spolku Sokol I. v Prostějově Ferdinand Wolker (1873–1949).⁶⁵ „*Co tomu říká Sokol I., jehož je aktivním činovníkem?*“.⁶⁶ Přes hláсанé výhody válečné půjčky nebyl hejtman s celkovým výtěžkem spokojen a v květnu 1916 nechal ustavit půjčkový komitét z českých a německých občanů, který měl místní přimět k dalšímu upisování. I tentokrát se starosta postavil proti hejtmanovi a nedovolil mu, aby komitét působil v budově nové radnice, ale aby se nastěhoval do budovy bývalé radnice.⁶⁷

V rámci sedmé válečné půjčky v listopadu 1917 měli všichni starostové v hejtmanství vydávat každý týden zprávu, kolik upsali obyvatelé obce, obec na vlastní účet a záložna z vlastních vkladů. Starosta se stavěl proti nařízení a v deníku na něj reaguje poznámkou, že „*moci ani práva obec k tomu nemá, a tož – apage Satanas*“⁶⁸. Zajímavou poznámkou je, že na poslední osmou válečnou půjčku z května 1918 se museli zástupci peněžních ústavů účastnit informační schůzky v Olomouci. K roztrpčení zástupců jim dávali rady lidé známí jako zkrachovalí nebo jinak poznamenaní. Informace budí dojem, že půjčku mohli v posledních měsících války propagovat už jen zkrachovalí podnikatelé, kteří doufali, že jim spolupráce s monarchií přinese úspěch.

⁶⁵ Ferdinand Wolker, otec významného prostějovského básníka Jiřího Wolкера (1900–1924), se mimo jiné angažoval v odboru Sokol I. v Prostějově jako redaktor jeho periodika *Zpravodaj* a přispíval i dalšími písemnými pracemi o Sokolu.

⁶⁶ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 12, kart. 22.

⁶⁷ „*Dr. Wierer ani tu nepoužije své moci proti mně. Ví, že jsem tvrdá hanácká palice, a že mám v Brně přítele*“.
SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 14, kart. 22.

⁶⁸ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 78, kart. 22.

Zásobování

Volba taktiky zásobování a práce městské rady

Aprovizaci města můžeme vnímat jako jednu z velkých kapitol Příkrylových memoárů. Zápisky ohledně zásobování Prostějova jsou velmi frekventované a jsou důkazem toho, že nejčastější starostovou činností bylo obstarávání zásob. Stal se z něj prakticky úředník místního zásobovacího resortu a sám se v jedné své poznámce přirovnal k „velkonákupně“.

Problémy s potravinami a věcmi každodenní potřeby byly už od počátku války. Obyvatelé města s vyhlášením válečného stavu propadli obavě, že s válkou přijde nedostatek prakticky všech věcí potřebných ke každodennímu životu. Představa strádání je vedla k tomu, aby urychleně začali hromadit velké zásoby potravin a dalších artiklů. Ve svém důsledku ale ohrožovali celkové zásobování města a způsobovali rapidní růst cen potravin, které se pak stávaly nedostupné pro chudé občany. Prostějované si navíc začali vybírat své úspory z místní spořitelny a záložny. Příkryl si byl paniky občanů vědom a pohotově na ni zareagoval. S městskou radou vydal 29. srpna, den po vyhlášení války Rakousko-Uherska Srbsku, výzvu ke klidu vkladatelů a požádal občany, aby si nehromadili nadbytečné zásoby. Současně požádal majitele domů, aby při vybírání činže brali ohled na aktuální situaci rodin mobilizovaných vojáků a vycházeli jim podle možností vstříc. Rodiny mobilizovaných byly ve vyhlášce ubezpečeny, že budou dostávat zákonité příspěvky na výživu.⁶⁹ Vše se událo v prvních srpnových dnech roku 1914. Aby předešel dalším potenciálním problémům, starosta se 2. srpna 1914 s městskou radou shodl na každodenních schůzkách o páté hodině odpoledne.⁷⁰ Vedení města tak pracovalo od začátku války pro blaho a funkčnost obce s velkým úsilím.

Stejně jako ve vystupování vůči úřadům měl Příkryl v případě zásobování vlastní taktiku. Nevěřil všeobecně hlášané myšlence, že válka bude rychlá a pro trojspolek vítězná. Příkryl si ve svém deníku zapsal, že se kloní na stranu předpovědi anglického ministra války hraběte Horacia Kitchenera (1850-1916), podle něhož měla válka trvat nejméně 3 roky. Přesvědčení o dlouholeté válce dalo klíčový podnět k tomu, aby Příkryl vytvořil pro město vlastní zásoby. Jak už věděl z rad svého kolegy a přítele, radního Huga de Saint-Privée⁷¹ (1849–1915), s dlouhou válkou přijdou problémy v zásobování potravinami, uhlím a dalším

⁶⁹ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 36, kart. 22.

⁷⁰ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 37, kart. 22; Nakonec uspořádala městská rada od 28. července do 25. září 21 schůzí. SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 48, kart. 22.

⁷¹ Hugon de Saint-Privée, potomek francouzských vojáků z napoleonských dob, zažil jako chlapec se svou rodinou útrapy prusko-rakouské války roku 1866. SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 1, kart. 22.

potřebný zbožím. Proto se od počátku války staral společně s ostatními radními o vytváření obecních zásob pro budoucí zlé časy, ačkoliv iniciativu jednotlivců ve vytváření vlastních zásob zakázal.⁷² V důsledku se mělo vlastní zásobování projevit ve zlepšení životních podmínek Prostějova v porovnání s ostatními českými městy.

Od zrušení volného trhu a zavedení přidělového systému roku 1915 se pomocí obecních zásob kryl deficit z nedodaných dávek potravin nebo se dokonce zvyšovaly vydávané přiděly nad úřady stanovenou normou (zejména mouky). Vedle oficiální státní zásobovací sítě tak existovala místní, nelegální. Příkrylovi se podařilo vytvořit poměrně velké zásoby potravin (dvě desítky vagonů mouky, pšenice, žita, ječmene, dále sůl, brambory, zelí) a paliva na začátku války, kdy rozvinul velkou zásobovací akci.⁷³ Od vzniku státního obilního monopolu roku 1915 už vlastní nákup nebyl možný. Zápis o prvním samostatném a ještě mimoúředním nákupu pochází ze září 1918. Šlo o nákup 40 vagonů obilí od I. rolnické sladovny, kvůli jehož vysoké ceně si musela obec půjčit 1 ½ milionu korun z obecní spořitelny. Starosta chtěl zásobou předcházet poválečnému nedostatku potravin.⁷⁴

Zásoby ukládal tak, aby nebyly lidem a především úřadům na očích. K tomu využíval sklady soukromých firem, sirotčince a zejména rolnické sladovny, kde měl své přátele a spolupracovníky.⁷⁵ Detailnější popis, jak místní zásobovací síť fungovala, Příkryl nezaznamenává, píše jen o jejích úspěších. Vysoké náklady sanoval z půjček obecní spořitelny. Tyto prvotní kroky sám označoval za hektické, ve prospěch obce pracoval dnem i nocí.⁷⁶

Zajímavé je, že židovská obec si vedla také vlastní zásobovací síť. Protože ale nebyla na takové organizační úrovni jako síť městská, požádal starosta Zweig o převzetí ilegálního zásobování židovské obce starostu Příkryla, který jeho požadavku rád vyhověl „*nejen z ohledu lidskosti, nýbrž i z ohledu na pořádek*“.⁷⁷

I když bylo vedení radnice jednotné, jak ukázal souhlas opozičních dělnických stran

⁷²V podstatě nebyl zcela proti vytváření vlastních zásob jak stanovil na začátku války ve vyhlášce. Na radnici se obávali vzniku nedostatku zboží ve městě a jeho nadměrnému zdražení. Na druhou stranu, sám Příkryl si nechal od přítele Saint-Privého, Vince Vrby a pekaře J. Svobodu obstarat zásobu mouky. SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 1, kart. 22.

⁷³Primárním bylo zajistit chod městských institucí jako byla městská elektrárna, nemocnice, lazaret, městské úřady, školy a cihelny. Zásoba měla vytvořit předpoklady pro tříměsíční bezporuchový chod podniků, přičemž soustavná péče o její doplňování způsobila, že v průběhu války nedošlo k žádným vážným potížím a poruchám. MAREK, P.: *První světová*, s. 14.

⁷⁴Protokol z ujednání Příkryl přepsal ve svých memoárech, viz SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, s. 1986, kart. 22.

⁷⁵Dne 30. září 1914 Příkryl osobně prohlížel vhodné sklepní prostory pro uložení zásob brambor, prošel i prázdná a polozapomenutá, polozasypaná sklepení pod kostely a starými budovami.

⁷⁶MAREK, P.: *První světová*, s. 13–14.

⁷⁷PŘÍKRYL, Ondřej: *c.d.*, s. 21.

s obecním rozpočtem pro rok 1915, sociální demokraté, vedeni během války za nepřítomnosti Rudolfa Bechyni Stanislavem Manhardem, zpochybnili spravedlnost rozdělování z obecních zásob. Sice souhlasili se starostovou obecní zásobovací akcí, ale v září 1915 požádali o revizi obecního hospodaření a žádali o veřejné projednávání všech činností v dané oblasti, což starosta kategoricky odmítnul. Veřejným projednáváním by se úřady lehce dozvěděli o existenci ilegální zásobovací sítě, za což by město draze zaplatilo. Na podezření, že ze zásobovací akce těží hlavně bohaté vrstvy obyvatel reagoval Příkryl zápisem: „*ó, kdybyste věděli, jak přesně bdím, aby spravedlnost a poctivost do nejzazších mezí byla dodržena, aby měl lid a zase lid*“.⁷⁸ Revize nakonec proběhla. Neprokázala žádné nejasnosti v hospodaření obce ani přerozdělování zásob a Manhard se Příkrylovi omluvil.

Útok sociálních demokratů na spravedlivé rozdělování zásob se starosty dotkl. Nicméně pro něj bylo větším překvapením zjištění, že si sociální demokraté vedou za jeho zády vlastní aprovidační akci. Nezávisle na městu si vybudovali vlastní zásobovací síť u svépomocného družstevního podniku Dělnický mlýn (později Svépomocný mlýn). Z něj rozdělovali svým členům mouku, mléko, tuky a uhlí. O existenci jejich sítě se Příkryl dozvěděl od obecního úředníka žňové komise Lercha, kterého se neúspěšně pokusili z Dělnického mlýna podplatit pytle mouky. Za akcí viděl starosta politickou vypočítavost: „*případ tento mně opětně utvrdil v mínění, že za nepřítomnosti posl. R. Bechyně lidé stojící v čele Stanislav Manhard, red. Jaroslav Kučera, administrátor Alois Král, Arnošt Hyánek, R. Papš sledují také vlastní cestu hospodářskou, kterou se připravují na cíle politické*“.⁷⁹ Proti vlastnímu zásobování starosta nic neměl. Vadilo mu však zneužívání těžké potravinové situace pro získávání voličů a nespravedlivé rozdělování potravin, na které si pokrytecky stěžovali sami sociální demokraté. Za přítomnosti Rudolfa Bechyni nakonec došlo po jednáních mezi sociálními demokraty a radnicí v srpnu 1918 k dohodě o vzájemné spolupráci ve prospěch celé obce.⁸⁰

Kontrast mezi starostovou koncepcí zásobování města a představou okresního hejtmána Wierera je zjevná z Příkrylovy stížnosti v jeho válečném deníku: „*c.k.okresní hejtmanství počíná si příliš puntičkářsky a rigorózně ve vojenských věcech. Zdá se, jakoby kdekoho chtělo poslat na vojnu a přitom neopatrně rekvíruje pro olomoucké velitelství. Zapomíná, že samo se dostane do úzkých, vyveze-li vše z okresu a nebude pak moci vyživiti*

⁷⁸ SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 27–33, kart. 22.

⁷⁹ SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 15, kart. 22.

⁸⁰ SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, s. 2003, kart. 22.

svůj lid“.⁸¹ Kritika vyvážení potravin se měla v budoucnu prokázat jako opodstatněná. Během války musel Příkryl často u úřadů orodovat za ponechání potravin v okrese a požadovat řádné dodávání přidělů.

Od začátku války vykazovalo vedení města velké pracovní úsilí. Z jeho snahy přizpůsobit se aktuálním válečným potřebám bylo v městě vytvořeno několik nových institucí. Například tak na radnici vznikla informační vojenská kancelář pro bezplatné udělování rad a vysvětlení mobilizujícím mužům, o řádné vedení živností narukovaných podnikatelů se měla postarat informační městská komise pro soukromé záležitosti narukovaných. Městská podpůrná komise měla za úkol evidovat nezaměstnané v Prostějově, obstarávat a zprostředkovávat práci, dále vyšetřovat poměry nezaměstnaných a udělovat podpory v podobě poukázek na obědy a mléko. Dokonce vymáhala peněžitou podporu od domovských obcí pro cizince usazené v Prostějově.⁸² Po stanovení maximálních cen za potraviny vznikla zásobovací komise, jež měla za úkol zajistit městu zásoby potravin, především pšenice, žita, soli a brambor. Žňová komise zase zabezpečovala plynulé pokračování práce na žních. Bezpečnost ve městě pro nedostatek strážníků podporovala organizace zvaná Občanská ochrana (více v kapitole *Bezpečnost a sociální zabezpečení*). Lidová kuchyně měla v budově bývalé radnice poskytovat bezplatně jídlo po předání poukázek na oběd nejen nezaměstnaným, ale i chudým obyvatelům města. Poukázky na oběd nebo polévku se dostávaly u městské podpůrné komise. Otop, světlo a vodu pro lidovou kuchyni zajišťovala obec na své náklady. Pro uživení většího množství obyvatel byl zřízen polévkový ústav v budově bývalé školky na Palackého třídě. Zároveň tam mohl působit nový městský pomocný sbor žen, který vařil pro hladovějící děti.⁸³

Práce na radnici bylo nadbytek a úředníků ubývalo. Na frontu bylo v prvních dnech války odvedeno 19 úředníků a 24 policejních strážníků, celkem 43 osob. Plat ale pobírali ze svých postů nadále. Pro svou vytíženost na radnici se musel Příkryl vzdát lékařské praxe a služby pokladního lékaře Okresní nemocenské pokladny v Prostějově.⁸⁴ V květnu 1915 pak měla obec odvedených 73 obecních úředníků a zřizenců⁸⁵, v září 1915 už 110. Starosta si ale podle všeho vedl v úřadě velmi dobře a dokázal město přizpůsobit novým podmínkám.

⁸¹SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 39, kart. 22.

⁸²Podpůrná komise měla ve své práci tak pronikavé výsledky, že byla povýšena 26. října 1914 okresním hejtmanstvím na Okresní zprostředkovatelnu práce v Prostějově s působištem v celém prostějovsko-plumlovském okrese. SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 60, kart. 22.

⁸³SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 46, 47, kart. 22.

⁸⁴SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 50, kart. 22.

⁸⁵SOKA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 12, kart. 22.

Potraviny

V hospodářské oblasti přecházelo Rakousko-Uhersko stejně jako Německo od systému volného trhu k centrálně plánovanému hospodářství. Jednalo se o přirozený vývoj. Protože ústřední mocnosti neměly dostatečné zdroje na dlouhé vedení války, musely jejich vlády převzít kontrolu nad distribucí potravin a dalšího potřebného zboží. Omezením a kontrolou vydávaných přidělů pak byly schopny vystačit v izolovanosti delší dobu. Kontrolu výdeje přidělů měl na starost centrálně vedený systém úřadů, na jehož vrcholku byla vláda. Ta odhadovala potřebu příslušných produktů na další období a navrhovala jak zajistit jejich dodání. Při vytváření centrálního hospodářství byla nejprve 21. února 1915 vydána vyhláška o zákazu zpracování mlýnských výrobků i jeho nadměrné spotřebě. Zásoby pšenice, kukuřice, žita, ječmene, ovesa včetně dalších mlýnských výrobků byly uzavřeny, nesměly se bez povolení úřadů zpracovat, spotřebovat nebo zcizit. Byly stanoveny měsíční dávky, 7,2 kg mlýnských výrobků na osobu nebo 9 kg obilí. O dva dny později se začal dělat soupis obilí a mlýnských výrobků. Na venkově se mělo začít s nucenými výkupy a rekvizicemi.⁸⁶

Starosta se o zavedení státního monopolu na obilí dozvěděl na konci ledna 1915. Proto ještě na poslední chvíli požádal hejtmana o dodávku 120 vagonů pšenice a žita a o zabavení všeho ječmene městských podniků. Jestli ve své snaze uspěl nebo ne se už bohužel nezmiňuje. Faktem zůstává, že po inventuře obecních zásob si starosta 16. února 1915 zaznamenal, že potravin má obec zásobu za půl milionu korun.⁸⁷ Podle návrhu okresního hejtmantství pak bylo v Prostějově vytvořeno 10 chlebových komisí spravovaných členy Občanské ochrany, které vydávaly chlebové známky, tzv. chleбенky. Vydávat se mělo zhruba pro 31 000 osob v 6 600 rodinách.⁸⁸ Úředně začaly chleбенky platit 11. dubna 1915. Denní spotřeba byla stanovena na 200 gramů mouky pro nesamozásobitele, pro těžce pracující 300 gramů. Pro nesprávné použití hrozila pokuta až 5 000 K nebo vězení až do 6 měsíců. Vedle chleбенek se postupem času začaly vydávat další potravinové lístky, jako tučenky, kávenky, mléčenky a kašenky. Z předmětů každodenní potřeby byly důležité například uhlenky a mýdlenky. Vydávání brambor na tzv. bramborenky mělo na starost Hospodářské družstvo v Prostějově.

Příkryl vnímal státní obilní monopol jako podnik, který měl zásobit Vídeň na úkor českých zemí. Později se jeho rozčilení od Vídně odvrací, když dostává zprávy o špatné zásobovací situaci v hlavním městě Předlitavska, a naopak svou nenávist plně obrací

⁸⁶ ŠEDIVÝ, Ivan: *c.d.*, s. 246–253.

⁸⁷ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 4, kart. 22.

⁸⁸ Podle soupisu z 19. března 1915 bylo napočteno k stravování 30 751 osob a 355 koní. SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 6.

k Maďarsku. V lednu 1918, kdy už byla potravinová situace na území ústředních mocností velmi vážná, si Příkryl zapisuje Vídeňský experiment s pečením chleba z dřevěné mouky a staví ho do kontrastu se zoologickou zahradou v Pešti, kde byly podle jeho informací opice krmeny bílým chlebem. Starostova silná averze vůči Maďarsku nepramenila jen z myšlenky, že se v Uhrách měli lépe, ale také z jeho zkušenosti s dodávkami zboží z Maďarska. Buď ho nebylo možné získat, nebo bylo hrozně kvality.

V souvislosti se státním monopolem na obilí se pro obyvatele Předlitavska stal hlavním úřadem Válečný obilní ústav (dále jen VOÚ) založený 21. června 1915.⁸⁹ Ten směl jako jediný pomocí komisařů nakupovat obilí, semílat ho a přidělovat obcím. V rámci centralizace státního hospodářství existovaly i další ústředny jako Ústředna krmiva pro dobytek, Cukerní ústředna, Mléčná zásobovací ústředna, Ústředna pro zásobování zeleninou a ovocem, apod. Nicméně nejdůležitější ústřednou, s kterou podle zápisů nejčastěji komunikoval, byl pro Příkryla VOÚ.

Jak bylo výše zmíněno, se státním monopolem na potraviny se mělo začít s rekvizicemi na venkově u samozásobitelů. Starosta si nechtěl znepřátelit rolníky z okolních vesnic, a proto žádal, aby byly rekvizice pro město Prostějov prováděny v okrese Moravské Třebové. Zpočátku mu sice bylo okresním hejtmánstvím vyhověno, ale 6. března 1915 návrh odmítlo místodržitelství v Brně, s poukazem na to, že prostějovský okres má přebytky a z nich měl být Prostějov zásobován. Důsledkem rekvizic byly stížnosti a nadávky z venkova, kterým se chtěl starosta vyhnout. Podle představy rolníků mělo město všeho nadbytek, zatímco venkov trpěl. Jeden z anonymních dopisů zoufalé ženy z 29. dubna 1915 se starosty obzvlášť dotkl, když mu vytkla mrháním potravin ve městě.⁹⁰ Přitom už v květnu 1915 byly v městě vydány vyhlášky, jak šetřit s moukou, jak úsporně vařit a využívat zbytky jídla. Neochota statkářů vydávat potraviny Prostějovu časem rostla. Když se jim naskytla možnost, podváděli při rekvizicích tak, že vydávali místo požadovaného čistého zrna různé směsky nebo schovávali do pytlů se zrnem závaží.⁹¹

Příkryl měl díky své politické činnosti a aktivitě širokou síť kontaktů a velký rozhled o potravinové situaci na Prostějovsku, Moravě i v celé monarchii. Výše bylo zmíněno, že předseda VOÚ Kuneš Sonntag vycházel starostovy jako kolega a přítel vstříc. Příkryl se za

⁸⁹ ŠEDIVÝ, Ivan: *c.d.*, s. 214–215, 242–247.

⁹⁰ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 6, 8, 11, kart. 22. Celý přepis anonymního dopisu viz *Tamtéž*, s. 11.

⁹¹ Neochota vesničanů se ukázala i tím, že z Domamyslic dodali žitnou mouku smíchanou s ječmenem, nebo z Určic bylo v jednom pytlu nalezeno staré železné závaží od hodin. Záznam z 21. května dokonce zachytil narážky od hrubčických sedláků, že dají raději obilí Vídni než Prostějovu. SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, zápisky o první světové válce, i. č. 1250–1252, rok 1914/1915 (s. 216), k. 24, zápis z 21. května 1915; SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 11, kart. 22.

války stal členem Zemské aprovizční komise v Brně a poradního orgánu Všeobecného nákupního a prodejního ústavu v Brně. Díky tomu mohl získat přístup k potřebným potravinám a zajistit, aby Prostějované během války netrpěli hladem.

Kromě základních potravin jako obilí a brambor se Příkryl staral o nákup dalších druhů. Obec nakupovala hrách, fazole, prosnou kaši, rýži, krupici, sladovou kávu, bramborovou mouku, mléko, vejce, brambory, cukr, povidla, ovoce, sádlo, máslo a další tuky apod. Široká škála nakupovaných potravin vedla nejen k zajištění nejnnutnějších potřeb, ale pokoušela se přiblížit standartu z předválečného období a povzbudit místní obyvatele v pochmurné atmosféře války. Například v dubnu 1915 byly zpestřením stravy sušené ryby, které se po využití staly vítanou pochoutkou mezi obyvateli a rychle se rozprodaly. Na Vánoce roku 1916 byly například k dostání vánoční ryby, zajíci a jitrnice.⁹²

Dostatek potravin ale po většinu času nebyl a postupem času se situace horšila. Nedostatek některých artiklů pak vedl ke kuriózním vyhláškám, jako například roku 1915 bylo pro nedostatek vajec zakázáno malování kraslic a zákaz se v dalších letech opakoval. Podobně na dušičky roku 1916 bylo zakázáno osvětlovat hroby pro nedostatek svíček a petroleje.⁹³ Bez zajímavosti není vyhláška hejtmana Wierera z července 1917, která vybízela občany k hubení vrabců a ničení jejich hnízd, protože jim vrabci brali potravu.⁹⁴ Starosta si zapsal, že pro málo pracovníků na polích byli na pomoc k setí na jaře 1915 povoláni bohoslovci, kteří svým příjezdem vzbudili v okolí hotovou senzaci.

Citlivý nedostatek masa se projevil v červenci 1916, kdy bylo uzavřeno na 6 řeznických závodů. Příkryl proto dojednal pravidelnou dodávku minimálně 15 kusů hovězího dobytka týdně pro Prostějov.⁹⁵ Pro 33 000 město to však nebylo nijak velké množství,⁹⁶ i když vezmeme v potaz, že část mužského obyvatelstva se stravovala na frontě. Je nutné dodat, že kromě minimálního přidělu 15 kusů dobytka dostávalo město i větší dodávky, obzvláště po rekvizicích na venkově. Množství masa se nadále snižovalo, a tak byly v září 1916 vyhlášeny

⁹² SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 10, kart. 22; SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 41, kart. 22.

⁹³ V souvislosti se zákazem osvětlování hrobů si starosta stěžuje na místní „štváče“, kteří rozhlašovali, že se na hřbitovech bude vybírat vstupné. Starosta jistě vnímal podobné narážky jako navýsost nevhodné a neměl pro jejich šířitele pochopení. Na druhou stranu se jednalo o jistý druh žertu, morbidního humoru. Na začátku války si starosta zaznamenal incident, kdy Prostějovany překvapilo nad městem letící letadlo. Nakonec se zjistilo, že se jedná jen o čtyři metry dlouhou napodobeninu letadla, kterou dostali do vzduchu skupina školáků pomocí svíček a napálila obyvatele města SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 23, kart. 22.

⁹⁴ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 45, kart. 22.

⁹⁵ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 25, kart. 22.

⁹⁶ Pro srovnání, v 80 000 tisícové Plzni měli od posledního čtvrtletí 1917 dodávky 15 vepřů týdně, zatímco v roce 1914 jich měli na 1 227. I když byl Prostějov do počtu obyvatel skoro dva a půl krát menší, jeho spotřeba masa se před válkou musela počítat v stovkách kusů dobytka, ŠEDIVÝ, Ivan: *c.d.*, s. 252.

tři tzv. bezmasé dny, pondělí, středa a pátek.⁹⁷ Aby radnice zvýšila přídělý masa a tuků, zaplatila si výkrm 100 vepřů měsíčně v Bílovicích u Uherského Hradiště v lednu 1917. Bohužel se v březnu dostala do chlévů nákaza, takže musel být poražen celý chov a z dodávky nic nebylo.⁹⁸ V srpnu 1918 byly dokonce v monarchii zavedeny bezmasé týdny. Výživě se proto vypomáhalo i prodejem zastřelené lesní zvěře.⁹⁹

Kvůli nedostatku zboží a velké inflaci měny došlo k rapidnímu zvýšení cen. Porovnání cen některých produktů v letech 1914 a 1916 je v tabulce číslo 2 v příloze. Do května 1918 se stávaly některé artikly prakticky nedostupné, jako například káva, čočka, hrách, rýže a vepřové maso. Nejednalo se sice o produkty, které by byly tak nezbytné pro život jako v případě mouky na chleba a brambor, každopádně není pochyb o tom, že nedostupnost takového zboží obyvatele v zázemí deprimovala a přidávala k válečné nespokojenosti. Pro sociálně slabé občany se navíc stávaly některé produkty nedostupné a museli se spoléhat na dobročinné městské dobročinné spolky, jako byla lidová kuchyně. V září roku 1917 starosta upozoroval, že městská chudina se živila převážně syrovými okurkami s chlebem.¹⁰⁰

Nedostatek obilovin a mouky byl jeden z hlavních problémů, který musel starosta v aprovizaci města řešit. S postupujícím časem byla situace stále vážnější, obilí bylo méně a VOÚ neměl vždy v úmyslu vydávat extra dávky pro Prostějov. O prvním velkém nedostatku mouky si Příkryl dělá záznam už 6. listopadu 1915. Tehdy se ženy houfovaly na náměstí Františka Josefa (dnes T. G. Masaryka) a marně hledaly obchod s moukou k prodeji. Přesto ve VOÚ mluvili o nadbytcích potravin v Prostějově a nemínili zaslat dávky navíc. Starosta měl spolu s hejtmanem obavy z propuknutí nepokojů, ale zajistit dostatek mouky se oficiální cestou nedařilo. 15. listopadu už byly na mnoha obchodech nápisy „Mouka se neprodává“. Podle zápisu o přídělech mouky měl Prostějov dostávat oficiálně od VOÚ týdně 7 ½ vagonu mouky týdně, ale v prvním listopadovém týdnu dostal jen 3 ½ vagonu a v druhém 3 ¼.¹⁰¹ VOÚ se starostovým žádostem bránil vysvětlením, že stav volné mouky na příděl je po celé Moravě aktuálně špatný, a že ústav nemůže nijak pomoci. Dále radil, aby se město staralo o včasný nákup obilí komisařů z VOÚ, a aby mlýny dodávaly mouku v čas. Rada očividně starostu rozčílila, nákupy komisařů a dodávky z mlýnů totiž byly starostí VOÚ a ne obecní

⁹⁷ Co přesně znamenaly, není zaznamenáno. Mohlo jít o zákaz vaření masa v domácnostech, zákaz jeho prodeje nebo obojí.

⁹⁸ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 7, 9, 22, kart. 22.

⁹⁹ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 3, kart. 22.

¹⁰⁰ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 38, kart. 22; SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, zápisky o první světové válce 1917–1918, i. č. 1253–1254, rok 1918, s. 85, k. 25.

¹⁰¹ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 32, kart. 22.

správy.¹⁰² Do města nakonec přijel zástupce VOÚ, aby poreferoval o špatné situaci na celé Moravě a stupňujícímu se napětí ve městech. Dodávky obilí z Rumunska a Uher ještě nedorazili, ale nejnnutnější mouka se měla, jak slíbil zástupce, dodat z Brna. Nakonec ji poslal na úkor Kroměříže a Šternberka. Přesto musely být zrušeny extra přiděly pro těžce pracující na regulérních 200 gramů mouky na den.

Pomoc při řešení situace nabídli průmyslníci, kteří po schůzi se starostou zaslali do Vídně deputaci dělníků s požadavkem na řádné přiděly. Hejtmanův požadavek na mletí ječmene pro mouku na chleba byl zamítnut, podle místodržitelství v Brně se nejednalo o chlebovou surovinu. Úspěchem intervence starosty, hejtmana a průmyslníků bylo, že Dělnický mlýn měl mlít mouku přímo pro město a ne pro VOÚ, čímž se ušetřilo podle starostova odhadu až 20 q mouky týdně.¹⁰³ Bylo to potřeba, protože ani v prosinci 1915 nedostalo město svůj regulérní přiděl, z 36 vagonů získalo jen 16 vagonů mouky.

Prostějovský okres byl závislý na dovozu obilí z Uher, hlavními plodinami pěstovanými v okrese byla řepa a ječmen¹⁰⁴, který se ale nesměl semlít na mouku.¹⁰⁵ Neschopnost úřadů pomoci městu s nedostatkem potravin starosta utvrdilo, „*že jest potřeba, abych nechal zákon zákonem a abych na vlastní riziko a nebezpečí šel svoji vlastní zásobovací cestou, jak jsem ji hned roku 1914 nastoupil. Kde nic není, ani čert nedává*“.¹⁰⁶ Kritický nedostatek pšeničné, žitné a bramborové mouky nakonec úřady přiměl, aby povolily na konci srpna 1916 mletí ječmene na chlebovou mouku. „*Dochází se tam, odkud Prostějov při začátku války z ohledu na zásobování moukou vyšel; k ječmeni*.“ Starosta dodává „*Přiznávám, že jsem pyšný – nakoupil jsem zásoby ječmene, připravil jsem zásobu krup a sladové kávy, sem tam jsem zásobování s tichým souhlasem okr. hejtmanství vypomohl podloudně mletou moukou ječnou a dnes mohu se opřít o značnou rezervu*“.¹⁰⁷ Ze záznamu vyplývá, že hejtman Wierer do určité míry věděl o neoficiální zásobovací síti ve městě a mlčky s ní souhlasil. Zemské místodržitelství však pochopení pro takové věci nemělo a v září 1916 vydalo vyhlášku, která zakazovala mletí obilí přes míru za cenu velkých trestů. Mlýnáři meloucí přes míru byli označeni za nepřátele za vlastní frontou, kteří usilovali o nabourání domácího zásobování a vyhladovění obyvatel monarchie.¹⁰⁸

¹⁰² SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 27, kart. 22.

¹⁰³ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 28, 30, kart. 22.

¹⁰⁴ Pro porovnání ječmene s ostatními obilninami poslouží informace, že roku 1915 bylo v Prostějovském okrese nakoupeno komisaři 106 vagonů pšenice, 106 vagonů žita a 943 vagonů ječmene SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 4, kart. 22.

¹⁰⁵ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 32, kart. 22.

¹⁰⁶ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 34, kart. 22.

¹⁰⁷ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 26, kart. 22.

¹⁰⁸ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 27, kart. 22.

Problémy s dodávkami potravin trvaly po celou dobu války. Nejkritičtějšími obdobím byla zpravidla zima a jaro nového roku. Představu o zoufalosti situace si můžeme udělat ze starostovy zprávy ze schůze Zemské aprovizční komise v Brně z 27. ledna 1915. Podle ní byl nedostatek potravin vážný. Byla špatná úroda, obilí z Uher a Rumunska ještě nedošlo a zásoby pro Moravu podle aktuálního stavu měly vydržet jen do 15. března 1915.¹⁰⁹ V lednu posledního roku války na schůzi okresní hospodářské rady bylo dokonce referováno, že stav potravin na Moravě vydrží i s rekvizicemi do konce února, „*co bude dál neví*“.¹¹⁰ Co ze začátku vypadalo zoufale, se dařilo překonat rekvizicemi, nákupem a dovozem z ostatních regionů či přímo zemí (Rumunsko, Ukrajina), nebo jako v případě Prostějova vlastním, nelegálním zásobováním. Vlastní zásobovací síť umožnila, aby se od prosince 1917 do dubna 1918 vydávaly v Prostějově na potravinové lístky 1 400 gr mouky na týden. Není divu, že při kontrole 29. dubna 1918 se vyživovací inspektor divil nad vydáváním velkých přiděľů, takže se Příkryl obával z možného vyšetřování. Je ale třeba podotknout, že Příkryl dostal v září 1917 na schůzi Zásobovacího sboru v Brně neoficiální radu, aby si „*opatřil něco bokem*“, čímž prakticky úřady schvalovaly vlastní obecní zásobování.¹¹¹

Dodávky obilí z Uher, Rumunska a dokonce i Pruska udělaly na starostu i místní velmi špatný dojem. První dodávka mouky z Rumunska z února 1916 musela být odeslána na rozbor, jestli je vůbec požitelná. Navíc byl její obsah smíchán z 1/3 s vikví a dalším smetím. Dodávka pruské mouky z července 1916 byla ve velmi špatném stavu. Byla černá a zatuchlá. S ironií si pak starosta zapisuje, že si na kvalitu pruské mouky stěžovali prostějovští Němci.¹¹² Na mouku z Pruska i Rumunska si pak Prostějované stěžovali, protože se z ní pekl velmi nekvalitní chléb. Hotovou pohromou byla pšeničná a žitná mouka nakoupená z Uher. Byla mnohem dražší než obvykle nabízená mouka, podle starosty takřka pětkrát dražší. Horším bylo, že měla mizernou kvalitu, špatně se z ní pekl chléb, který byl hořký, drolil se a prostějovské ženy si na něj u starosty stěžovaly. Naštěstí starosta nakoupil přes nátlak hejtmána a VOÚ jen 2 vagonu uherské mouky. „*Rumunská pšenice, kterou naše říše platila zlatem, byla plevelí a smetím, ale proti tomuto uherskému ječmeni pravým zlatem*...“.¹¹³

V krizovém roce 1917, kdy došlo v dubnu k demonstracím s tragickým koncem, si starosta zapisuje, že přiděľy mouky byly po celou dobu dobré, a že odmítá odpovědnost za odehraný masakr. Hladovým demonstracím se věnuje samostatná kapitola, takže se jen

¹⁰⁹ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 4, kart. 22.

¹¹⁰ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, s. 1916, kart. 22.

¹¹¹ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, s. 1929, 1948, kart. 22; SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 69, kart. 22.

¹¹² SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 7, 13, 21, 22, kart. 22.

¹¹³ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 3, 8, kart. 22.

podívejme na stav zásobování. Příkryl zaznamenal, že v prvním půlroce roku 1917 byl velký deficit v předepsané a skutečně dodané mouce. Tabulka číslo jedna v příloze ukazuje, že dodané mouky bylo každý měsíc, od ledna až do poloviny července dodáno méně, než mělo skutečně být dodáno. Před demonstracemi bylo v únoru dodáno o 81 091 kg mouky méně, což bylo zhruba o 1/3 méně z předepsané dávky, a v březnu dokonce o 115 311 kg méně. Dodávky navíc nebyly zasilány pravidelně, takže byl například k 16. březnu 1917 dodán jen jeden vagon mouky.¹¹⁴ Přesto se vydávaly přes duben plné přiděly mouky, 1 400 gramů týdně pro těžce pracující, 1 000 gramů mouky pro ostatní obyvatele a jiné přísady. Bylo to možné jedině díky vlastnímu zásobovacímu systému obce. Po tragických dubnových událostech uznal místodržitel baron Heinold na zásobovací schůzi v Prostějově, že o město je daleko lépe postaráno než o jiné moravské obce, což museli uznat i sociální demokraté. Příkryl se proto zřekl odpovědnosti za vznik hladových demonstrací, neboť udělal pro řádné přidělování potravin vše, co bylo v jeho silách.¹¹⁵

Krmivo pro dobytek a drůbež byl také velkým problémem. Krmné mouky, pozadku, kukuřice, otrub, ovesa a podobného krmiva byl nedostatek, což vedlo k vyhledávání nouzových řešení. Například dne 8. května 1916 vydalo místodržitelství pobídku ke sbírání a sušení chroustů jako náhrady za nedostatek krmiva, od kterého se muselo pro jeho časovou náročnost o rok později upustit. Od ledna 1918 se mělo podle ministerstva války vydávat jako krmivo sláma vařená v louhu. Dalším problémem byla vysoká cena krmiva. Starosta si k září roku 1917 stěžuje, že podle jeho informací Ústředna krmiv vykupovala oves za 26–28 K, ale prodávala ho s ohromnou přírůžkou za 140 K. Podobné machinace se mohly provádět i v dalších ústřednách, ale starosta o nich přímo nemluví. Většinou jen podotýká, že ceny produktů, které obec nakupovala, byly nepřiměřeně vysoké a obec nad nimi často „zaplakala“. Příkryl také zaznamenal, že v rámci nedostatku krmiv je dobytek vyhublý, krávy dávají málo mléka, z prasat se získává málo sádla a všeobecně zvířatům měkly kosti.¹¹⁶

Palivo

Obstarávání uhlí jako hlavní palivové suroviny se vyskytuje v Příkrylových memoárech poměrně frekventovaně. Uhlí sloužilo nejen v každodenní činnosti lidí při vaření a v zimě pro vytopení domácností, ale bylo životně důležitá pro chod Prostějovského průmyslu, městských institucí a podniků jako byla elektrárna a od prosince roku 1917

¹¹⁴ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 19, kart. 22.

¹¹⁵ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 28, 89, kart. 22.

¹¹⁶ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 13, kart. 22; SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, s. 1915, kart. 22.

plynárna.¹¹⁷

Starosta v rámci své samozásobitelské taktiky vytvořil na začátku války poměrně velké zásoby uhlí. Do 12. února 1915 na 107 vagonů, 12 vagonů koksu, což stačilo na krytí spotřeby města na celý rok, pro městskou elektrárnu získal 100 vagonů uhlí, která stačila na půl roku. Do konce listopadu 1915 zvýšil obecní zásoby na 149 vagonů uhlí, které skladoval v budově sirotčince. Během války se snažil zásoby uhlí doplňovat stejně jako zásoby potravin. Přesto byly s uhlím potíže.

Uhelná situace byla během války nejhorší během posledních dvou let války. Příkryl si 27. ledna 1917 zapsal, že nedostatek uhlí je citelný, že s bídou sežene 8–10 vagonů uhlí na týden, přičemž spotřeba města během zimy byla 15–20 vagonů týdně. Už 9. prosince 1916 si starosta zaznamenal „útok žen“ na povoz uhlí projíždějící městem. Jednalo se o drobný incident, byl však ukázkou radikalizace Prostějovanů. Podobný útok žen se opakoval 14. března 1917.¹¹⁸ Kromě těchto incidentů se ženy v lednu 1917 zorganizovaly k demonstraci proti špatnému zásobování před okresním hejtmanstvím a zaslaly deputaci se svými požadavky starostovi.¹¹⁹

Uhlí bylo podle starosty v Moravské Ostravě koncem roku 1916 ještě dostatek, nebylo ho ale jak převést a velkou část si ho rezervovala armáda.¹²⁰ Z Moravské Ostravy se dokonce v únoru 1917 začaly posílat pětikilogramové balíčky s uhlím. Když byla 3. února 1917 dodána městu dávka 30 vagonů uhlí, starosta na ni reagoval, že pro plynulý chod obce by bylo potřeba dávka 50–60 vagonů.¹²¹ Ke konci války se horšila i kvalita uhlí. Vedle méně výhřevného netříděného černého se dováželo hnědé uhlí. Na schůzi obecního výboru 19. prosince 1917 si starosta zapsal, že uhelná situace začínala být hroživou. Uhlí bylo stále méně, a to které bylo přidělené úřady, zůstávalo na papíře. Hrozilo reálné nebezpečí, že obecní plynárna bude muset být zastavena, k čemuž nakonec nedošlo. V září 1918 si Příkryl zaznamenal, že přiděly pro Moravu byly tak nízké, že často ani nestačily k pokrytí letní spotřeby.¹²²

Náhradou za uhlí se mělo nakupovat palivové dřevo. To se dováželo jak z nedalekého

¹¹⁷ Město koupilo plynárnu a její přílehlé pozemky v hodnotě 600 000 K a dalších 800 000 K musela pořídit na její provoz. SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 85, kart. 22.

¹¹⁸ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 40, 42, kart. 22; SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 18, kart. 22.

¹¹⁹ První demonstrace proti špatnému zásobování města, především potravinami, a proti rostoucí drahotě proběhla 8. března roku 1916, viz STEHLÍKOVÁ, M: *c.d.*, s. 19.

¹²⁰ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 40, kart. 22.

¹²¹ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 10, kart. 22.

¹²² SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 84, kart. 22; SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, s. 2008, kart. 22.

Plumlovského panství, tak i ze vzdálenějšího Jesence a Karlovce u Moravského Berouna. V červenci 1917 byla dokonce vyřízena objednávka 100 vagonů dřeva z Uher, z které ale nakonec sešlo. Sociálně slabým byl povolen sběr spadlého dřeva a pařezů z obecních lesů zdarma. Dřevo bylo dražší a mělo menší výhřevnost, přesto bylo v těžké situaci jediný možným řešením. Problémem ale stále zůstávalo jak ho dopravit do města. Na začátku války bylo v městě zrekvírováno na 60 dvojsprežných vozů s koňmi, takže měla obec potíže nejen s dopravou dřeva na delší vzdálenost, ale i převozem uhlí a potravin z vlakového nádraží do městských skladů. Nedostatek koňských potahů ztěžoval i likvidaci městského odpadu.¹²³ Pro potřebu dřeva nakonec vydalo hejtmanství nařízení o nuceném poskytnutí pomoci městu s převozem dříví pro všechny majitele koňských potahů v březnu 1917.¹²⁴

Nedostatek uhlí na začátku roku 1917 byl jednou z hlavních příčin známých hladových demonstrací v dubnu 1917. Těm se bude věnovat následující kapitola. Starosta si ve svých memoárech zapisuje, že udělal pro dostatek uhlí v městě vše, co bylo v jeho silách a připisuje, že i hejtman uznal za nemožné získat v oné době víc uhlí, když vydal na konci ledna 1917 vyhlášku o všeobecném nedostatku uhlí. Přes nedostatek pro místní obyvatele fungovaly k starostově radosti školy a obecní podniky.

Hladové demonstrace

Nešťastné dubnové demonstrace roku 1917 jsou jedním z velkých milníků dějin Prostějova za války. Jejich vyvrcholením byla střelba do shromážděného davu lidí 26. dubna 1917, v níž bylo zabito 23 obyvatel a na dalších 80 zraněno. Současní historikové upustili od interpretace, že by byly demonstrace skutečně způsobeny hladem a ohlasem ruské únorové revoluce. Na vzniku demonstrací se podílela řada faktorů, mezi něž patří například frustrace obyvatel z války a šíření nezaručených zpráv o zlé budoucnosti města. Nedostatek potravin pravděpodobně nehrál majoritní roli.¹²⁵

Příkryl byl přímým účastníkem části těchto demonstrací. Ve svých pamětech uvažuje nad svými zážitky a popisuje výsledky svého pozdějšího vyšetřování. Dochází k závěru, že důvodem vzniku demonstrací byla vedle frustrace obyvatel z války, nedostatek uhlí a

¹²³ Nesmíme zapomenout, že v Prostějově ještě neexistovala hloubková kanalizace. Ta se začala budovat až roku 1921, viz *Prostějov, dějiny města 2*. Prostějov 1999, s. 56.

¹²⁴ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 41, kart. 22; SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 18, kart. 22.

¹²⁵ Z literatury prezentující nový náhled na hladové demonstrace roku 1917 viz VÁCLAVÍK, Oldřich: *Hladové demonstrace v roce 1917*. Štafeta, kulturní časopis Prostějovska, 38, 2007, č. 1 – 2, s. 34 – 36; Ze starší literatury kladoucí hlavní důraz na nedostatek potravin, vykořisťování lidu a inspiraci v únorové revoluci MAREK, Pavel: *Hladové bouře v Prostějově 26. dubna 1917*. Stráž lidu, 5, 1971, č. 16. 21. 4., s. 5; č. 17, 28. 4., s. 5; č. 18, 5. 5., 6; *Výročí hladových bouří v Prostějově*, Štafeta, kulturní časopis Prostějovska, 3, 1972, č. 1–2, s. 24–25; MATHONA, Stanislav: *Hladový rok*. Prostějov 1982; SOŠKA, Ambrož: *c.d.*, s. 25–37.

agresivní agitace sociálně demokratické strany, která dokázala vyburcovat lid k pohybu.

Podle memoárů vidí starosta začátek demonstrací v příchodu dělnic firmy Ballek ke chlebové komisi v odpoledních hodinách 25. dubna 1917. Ženy žádaly přídatné chlebové lístky, které jim komise odmítla vydat s poukazem na to, že nemají potřebné potvrzení od okresního hejtmana. Přikryl si poznamenal, že ženy byly poslány od osoby, jejíž identitu odmítly prozradit. Odpoledne se přidaly další dělnice k demonstrujícím shluku žen před okresním hejtmanstvím. Tam se Přikryl při své cestě z hejtmanství dostal do rozhovoru s demonstrujícími ženami. Podle jeho výpovědi ženy požadovaly více uhlí a ne potravin. Demonstrantky však vystupovaly rozumně a po starostově domluvě uznaly, že raději budou mít samy méně uhlí, než aby se ubralo veřejným institucím, jako byly školy a nemocnice. Zbytek dne pak starosta strávil na radnici čekáním na příchod deputace žen od okresního hejtmana, ale do večera se žádná deputace neobjevila. Jen jednání se zástupci sociálních demokratů, kteří, i když přišli z hejtmanství, nezmínili nic neobvyklého.

V noci vybili vandalové dvěma kameny okno starostova domu, k čemuž jen Přikryl se smutnou ironií dodal „*odměna za aprovizační práce za probdělé noci*“. Podobně byly vybity okna na mnoha místech ve městě, radnice měla vybita tři okna a hejtmanství dokonce na 143 skleněných okenních tabulích.¹²⁶ Identitu některých pachatelů se starostovi podařilo po válce zjistit z rozhovorů s bývalými členkami strany sociální demokracie. Podle nich se do nočních výtržností stejně jako do demonstrací zapojovaly aktivní členky sociálních demokratů, které za svou činnost dostávaly extra dávky uhlí a mouky z Dělnického mlýna. Bývalá členka strany Zezulová starostovy dokonce popsala, jak noční akce probíhaly a svou výpověď starostovy podepsala.¹²⁷

Druhý den ráno 26. dubna se starosta s radními dověděl, že přes noc přijela bez jejich vědomí na žádost hejtmana do Prostějova posádka 96 vojáků z Olomouce. V dopoledních hodinách se pak konala schůze městské rady. Do jednání přišla zpráva o stávce v továrnách Vulkanie, Wolf a Franže a o hejtmanovu převzetí dohledu nad ochranou a bezpečností města. Městská rada se rozhodla k vydáním vyhlášky vyzívající demonstranty ke klidu, na což už bylo pozdě. Na konci schůze přišli první zprávy o raněných.¹²⁸

Odpoledne proběhla další městská schůze, která sice sestavila vyhlášku, ale ta

¹²⁶ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 27, kart. 22

¹²⁷ Vybíjení oken prý koordinoval soudruh, který ukazoval, která okna měla být vybita, ženy nosily v kabelkách kamení a mladí kluci je házeli do oken. SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 29, kart. 22.

¹²⁸ Po střelbách v Svatoplukově ulici zůstalo na místě 12 mrtvých a bylo raněno kolem 80 lidí. Na následky zranění zemřelo během dalších dnů 11 lidí a starosta si o jejich návštěvách v nemocnici zapsal „*vidím truchlé tváře těžce raněných, které jsem v nemocnici navštívil a těšil. Umírají valem, majíce většinou rány v břiše...*“, SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 28, 29, kart. 22.

nemohla být vytisknuta, protože tiskárny nepracovaly. Po rozhovoru městské deputace se zástupcem sociálních demokratů Stanislavem Manhardem (1871–1928) a hejtmanem Wiererem byla učiněna další opatření pro zklidnění situace. Občanům se měl na další den rozprodat jeden vagon krup a do sedmé hodiny večerní onoho dne měl v městě nastat absolutní klid (měly být zavřeny všechny hostince, kavárny a domy). Naštěstí se tak stalo a hejtman nevydal nad městem stanné právo. V ten den si ještě Příkryl zapsal o demonstracích do svého deníku *„Začátek nejasný – stávka v krejčovské továrně z důvodu, že dělnicím odepřeno vydání přídávkové lístky. Ale té továrně vůbec nebyly přirknuty a ona se o ně ani nehlásila. Vojsko povolal okr. hejtman bez vědomí obce s tím, že si sám udělá pořádek. Ubohá krev, i heslo „chléb a mír“ a tuším jako ozvěna – ruské revoluce. Co bude dál?“*.¹²⁹ Z poznámky je patrné, že Příkryl bezprostředně po tragédii sdílel obecný názor o inspiraci prostějovských demonstrantů v ruské únorové revoluci.

27. dubna byly navzdory událostem z předchozího dne vyzdobeny obecní budovy barevnými prapory na počest císařovny Zity. Na hejtmanství se uspořádala porada pro uklidnění dělnictva a zásobování města. Starosta si před poradou zavolal zástupce dělnictva na radnici, kde se s nimi dohodl na společném vydání obecní vyhlášky požadující v obci klid. Na samotné poradě na okresním hejtmanství udělala velký dojem na dělnické zástupce přítomnost místodržitele barona Heinolda a jeho poradce, kteří podali informace o celkové zásobovací situaci na Moravě. S uspokojením mohl Příkryl konstatovat, že *„dle těchto seznal každý, že v Prostějově jest o zásobovací akci daleko lépe a všestranněji postaráno, než kde jinde. Přiznali u mě po schůzi zástupci centralistů“*.¹³⁰ Starosta proto odmítl nést jakoukoliv odpovědnost za vznik demonstrací. Nesmíme zapomenout, že udržoval nelegální městskou zásobovací síť, za kterou zodpovídal, a za kterou mohl být úřady potrestán.

Starosta si na svou obhajobu, že k demonstracím nedošlo z neschopnosti obce dostatečně zásobovat obyvatele potravinami, ale především z agitace sociálních demokratů, zapsal výsledky svého šetření s policejním radním Neumannem. V první řadě starosta s celou městskou radou poukazoval na jasnou podobnost stávky a dělnických demonstrací sociálních demokratů v roce 1890 s těmi dubnovými 1917 (požadavky žen, shluky žen, vybití oken a

¹²⁹ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 28, kart. 22

¹³⁰ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 28, kart. 22

vojsko).¹³¹ Stanislav Manhard, který starostu navštívil před polednem 25. dubna, přišel ze schůze v Dělnickém domě, ale Příkrylovi o obsahu jednání nic nesdělil. Manhardův přístup starostu utvrdil, že se v Dělnickém domě jednalo o plánovaném vyvolání demonstrací.

V poválečné volební kampani využívali sociální demokraté argumentu, že po starostovi před masakrem 26. dubna požadovali vydání mouky. Příkryl ale argument vyvrací tvrzením, že zástupci sociálních demokratů přišli jednat o vydání mouky až po střelbě. Primární podpora starostovy domněnky, že demonstrace vyvolali sociální demokraté, však vychází z výsledku bývalých členek strany. Jak bylo výše zmíněno, bývalá členka Zezulová přiznala účast na demonstracích, z čehož pak měla jako ostatní aktivní členky extra přiděly uhlí a mouky. Přítomnost aktivních agitátorek, které shromáždění lidu podporovaly výkřiky, potvrdil i policejní radní. Příkryl si sám při své cestě na hejtmanství po střelbách 26. dubna povšiml jedné „dobře živené“ soudružky, volající, že má hlad. Hlavní vinu proto Příkryl vidí v straně sociálních demokratů, kteří využili těžkých podmínek ve městě k vyvolání demonstrací.

Zdravotní a sociální situace

Modernizace a zlepšení před válkou

Městský zdravotnický systém prodělal roku 1897 reorganizaci, na němž měl velký podíl městský fyzik a současně nemocniční lékař MUDr. Ignác Bernát (1868–1915). Ten byl nově zvolen jako vedoucí městského zdravotního úřadu a ve spolupráci s městskou zdravotní komisí, poradním orgánem městské rady, prosadil mnoho převratných hygienických změn. Jednalo se například o evidenci infekčních onemocnění, dezinfekce a zdravotní prohlídky bytů, budování a přestavby septiků, studní, odpadu a trativodů nebo řešení problémů odpadů z průmyslových podniků. Velkým úspěchem bylo zavedení nového vodovodu roku 1906, byl

¹³¹ Nepokoje roku 1890 probíhaly ve dnech 28. dubna až 1. května 1890. Během stávký dělnic z Katzovy přádelny došlo ke konfliktu mezi shlukem dělnic a četnictvem. Po incidentu zavolal tehdejší starosta Zajiček vojenskou posilu z Brna a Olomouce, která násilím vyklidila náměstí a pozatýkala několik osob. Dne 1. května, kdy v monarchii poprvé probíhaly oslavy svátku práce, došlo k dalšímu konfliktu mezi vojskem a shromážděním dělníků na náměstí. Dělníci byli rozehnáni a rozprchlé davy pak vybilý okna továren. Do večera nastal v městě klid. Podle Sommera se sociální demokraté nepokoušeli vyvolat demonstrace, naopak chtěli dojednat své požadavky mírovou cestou, ale popuzení dělníci jednali podle svého. Důvodem k stávkám a demonstracím byly nízké platy, dlouhá pracovní doba a neutěšené sociální podmínky. Dělnictvo se nejprve pokoušelo dosáhnout svých cílů, především zkrácení pracovní doby a navýšení platů o 50–100%, nejprve písemně, ale po incidentu s dělnicemi došlo k demonstracím. Mzdy byly nakonec zvýšeny jen o 5–15 %, SOMMER, Karel: *Sociální hnutí prostějovských textiláků na jaře roku 1890*. In: Sborník krajského vlastivědného musea v Olomouci (SLUKO), Oddíl B III/1955. Olomouc 1958, s. 83–114. V souvislosti s těmito demonstracemi došlo k židovskému pogromu, PETERKA, Miloslav: *Vývoj a soumrak „Hanáckého Jeruzaléma“*. In: Prostějov a jeho místo v dějinách Moravy. Prostějov 1994, s. 101.

také vybudován nový centrální hřbitov na Brněnské ulici roku 1900, jenž umožnil přemístění ostatních hřbitovů z blízkosti centra.

V městské veřejné nemocnici, postavené už roku 1887 došlo k velkým změnám po jmenování MUDr. Jaroslava Mathona (1867–1953) primářem nemocnice roku 1897. Mělo dojít k velké reorganizaci nemocnice, protože v ní byla velká úmrtnost kolísající mezi 12–13%. Mathon oddělil funkci městského lékaře od nemocničního, posílil zdravotní personál, modernizoval nemocnici, rozšířil její prostory o další pavilony a konečně se mu podařilo vybudovat vhodnou chirurgickou místnost.¹³² S finanční podporou moravského zemského sněmu se mu podařilo dosáhnout před válkou stavu, kdy měla nemocnice kapacitu 254 lůžek se stálým personálem 7 doktorů a 25 řádových sester, správcem a dvěma úředníky.

Modernizaci a zvětšení prostor zažila i nemocnice kláštera Milosrdných bratří. Byl také modernizován městský chudobinec, který měl například od roku 1904 profesionální ošetřovatele a jeho chod zajišťovaly dobročinné fondy významných prostějovských rodin, jako byli Vojáčkovi nebo Haasovi. Pro sociálně slabé byly ve městě různé nemocenské a podpůrné spolky, k roku 1907 jich bylo 14. V letech 1902–1913 existovala lidová kuchyně, která vařila pro chudé občany, její existence se pak měla během války obnovit. Do roku 1906 byly na ploše bývalého kapucínského kláštera na Tetíně postaveny dvě budovy sirotčince s kapacitou 80 míst.¹³³

Zdravotní situace za války

Pravděpodobně Přikrylovo povolání praktického lékaře ho vedlo k značným zdravotním opatřením. Dne 5. srpna 1914 nechal svolat poradu lékařů veřejné nemocnice, zástupců nemocnice Milosrdných bratří a lékárníků. Na schůzi dal starosta pokyn pro vytvoření seznamu zásob léčiv a zdravotního materiálu, který byl v prostějovských nemocnicích k dispozici. V očekávání výbuchu epidemií infekčních i neinfekčních nemocí a v rámci koordinovaného zásahu proti nim se rozdělila nemocniční práce. U Milosrdných se měly léčit nemoci interní a lehčí chirurgické, pro domácí infekční nemoci jako spála, tyf, tetanus byly vyhrazeny některé místnosti ve veřejné nemocnici. Pro infekční nemoci jako cholera, skvrnitý tyf, úplavici a varicelu byly vybaveny zvláštní budovy a místnosti, například

¹³² O nutnosti operační místnosti, která v době jeho nástupu ještě neexistovala, mluví popis doktora Mathona. Musel po svém nástupu provádět operace na pokoji pro nemocné za plentou, z potřebných nástrojů měl po ruce jen ty určené k amputacím, které se pro dezinfekci vyvařovaly v hrncích v kuchyni (později v karbolové kyselině). MATHON, Jaroslav: *Veřejná nemocnice v Prostějově*. Prostějov 1933, s. 34.

¹³³ *Prostějov, dějiny města 2*. Prostějov 1999, s. 55–58; Srov. MATHON, c.d., 32–38; GLADKIJ, Ivan: *Hlavní milníky vývoje prostějovského zdravotnictví*. In: *Prostějov a jeho místo v dějinách Moravy*. Prostějov 1994, s. 204 – 210.

obecná škola v Kollárově ulici, do níž se mělo ihned opatřit 100 postelí.¹³⁴ Jako v případě uhlí a potravin, tak i zdravotnického materiálu nakoupilo město velkou zásobu. Kromě množství léků to bylo na 1 200 metrů plátna, 500 pokrývek, přes 1 500 kusů nemocničního prádla. Jednalo se o prozřetelný krok, neboť ke konci války byl chronický nedostatek léků i prádla, které bylo navíc předražené, takže si starosta mohl s radostí zapsat „*Ušetřil jsem tak obci a občanstvu desítky tisíc*“.¹³⁵

Už 3. srpna vydal starosta vyhlášku, ve které žádal všechny obětavé ženy o vstup do nově vzniklého zdravotního Pomocného sboru žen.¹³⁶ Byla také zaslána deputace k moravskému místodržiteli baronu Bleylebenovi do Brna, která dostala slib, že Prostějovu jako jednomu z nejdůležitějších průmyslových středisek na Moravě bude vycházeno vstříc a nebudou v něm umístováni ranění vojáci. Jak starosta podotkl, slib nebyl dodržován.¹³⁷ Žádost o využití místních kasáren jako pavilonu pro nakažené skvrnitým tyfem byla hejtnanem také zamítnuta s odůvodněním, že měla být použita pro procházející vojska (nakonec zde byla 26. září 1914 zřízena nemocnice pro koně).¹³⁸

Starosta měl jako lékař velkou obavu z propuknutí epidemie ve městě, a proto proti ní vedl všechna možná opatření, včetně těch, kterými odmítal pomoc infekčně nakaženým z cizích obcí. Stalo se tak 18. srpna, kdy se Příkrylovi donesla zpráva od ředitele městské nemocnice MUDr. Jaroslava Mathona (1867–1953), že bylo v nemocnici umístěno několik osob podezřelých s úplavicí. Když starosta zjistil, že osoby pochází z Krakova, požádal okresního hejtmána, aby přikázal venkovským obcím zřídit infekční místnosti. Také se zavedlo hromadné očkování, které podstoupil sám starosta jako příklad pro své úředníky. Proti cizincům ještě vystoupil na ohlašovacím úřadě, kde přikázala, aby se zaznamenával jen žadatele o práci z Prostějova, ostatní se měli hlásit o práci ve vlastních obcích (jeden žadatel byl až ze Vsetína). Zodpovědnost za město vedla starostu, aby se méně ohlížel na své okolí a nedělal nadbytečnou, můžeme říct charitativní práci za obce, které si měly poradit samy.¹³⁹

Tvrdit, že by byl starosta vůči ostatním lidem mimo Prostějov bezohledný by však bylo přehnané. Naopak byl ochotný pomoci ostatním lidem v nouzi. Důkazem toho může být

¹³⁴ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 39, kart. 22; v memoárech je porada zaznamenána pod datem 3. srpna, nicméně v oficiálních úředních zápiscích je zapsána až 5. srpna.

¹³⁵ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 76, kart. 22.

¹³⁶ Od tohoto sdružení žen vedených manželkou okresního hejtmána očekával organizaci pomocných sbírek mezi obyvatelstvem, sbírání a opatřování potřeb pro projektované infekční nemocnice, angažovanost při práci tzv. polévkového ústavu a lidové kuchyně, pečí o těhotné ženy, rodičky a šestinedělky. SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 40, kart. 22.

¹³⁷ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 39, kart. 22.

¹³⁸ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 39, kart. 22.

¹³⁹ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 41, kart. 22.

zárok při velkém požáru ve Vyškově¹⁴⁰, který trval od 21. do 23. května 1917. Starosta se ihned osobně vydal do Vyškova s peněžní pomocí 2 000 K od městské rady. „*S pomocí byli jsme tam první a jak mne rádi viděli, jak si cenili naší osobní účasti*“. Starosta se po prohlídce spáleniště vrátil domů a vyhlásil sbírku pro postižené požárem ve Vyškově. Z případu je vidět, že Příkryl opravdu jen usiloval o to, aby jeho práce, stejně jako jeho kolegů, byla využita pro dobro obyvatel a aby z ní neprofitovali ostatní obce, od nichž zřejmě očekával alespoň podobné pracovní vypětí. Je dobré si uvědomit, že starosta byl velký „dřič“ a o svém pracovním výkonu si do osobního deníku zapsal: „*Ve dne padám únavou, nemám mnohdy času pořádně se najísti a v noci nespím úvahami, co a jak zařídit*“.¹⁴¹ Pokud ale sousední obec postihla nečekaná tragédie, neváhal vynaložit času, energie a materiálu, aby ji těžkou situaci ulehčil.

První várka raněných vojáků dorazila do Prostějova 5. září, bylo jich 65. Dne 21. září mělo dorazit na 300 vojáků nakažených úplavicí, kteří měli být podle okresního hejtmana umístěni do městské nemocnice. Starosta byl kvůli této zprávě v noci 20. září vzbuzen, a po rozmluvě s ředitelem Mathonem se dohodl na umístění nakažených v školní budově Kollárovi ulice, s čímž hejtman souhlasil. Když druhý den transport dorazil, starosta se účastnil ošetřování a zapsal si „*Dojem byl hrozný – s dr. Bernátem a dr. Mathonem měli jsme slzy na krajíčku... Dojem vlaku byl – vlak mrtvých*“.¹⁴² Vojáci byli přivezeni bez lékařského doprovodu a jakékoliv evidence. Byli ve zbědovaném stavu a jeden z nich byl nalezen „*mrtev v mrvě*“. Dne 22. září mělo dojet dalších 180 nakažených vojáků a následujícího dne 70. Příkryl odmítl. Poukázal na to, že má obec na starost 600 nemocných a přes 500 židovských uprchlíků z Haliče. Proto byl nakonec další transport nasměrován jinam. Do města pak během války nadále dojížděly větší či menší transporty s raněnými vojáky. Dopravu raněných a nemocných vojáků řídila obec sama, třebaže pomoc mohla poskytnout organizace německých hasičů. Starosta se s nimi nedokázal domluvit na spolupráci, což odůvodnil jejich povýšeností.

Ačkoliv mělo město starost s ošetřováním raněných a nemocných vojáků, skutečné obavy měl Příkryl z vypuknutí epidemie. Dne 30. září si zapisuje ve svých memoárech „*Cholera ante portas*“. Starosta se rozhodl pro nákup množství dezinfekčních látek a měla být zřízena dezinfekční stanice, která se zprovoznila až na konci března 1916. Podzim 1914

¹⁴⁰Požár byl opravdovou katastrofou. Podle starostových záznamů shořela radnice, zámek, pivovar a dalších 62 stavení, o přístřeší přišlo na 1200 lidí, škody se odhadovaly na 3 mil. K. SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 36, kart; Podle jiných údajů byla radnice, pivovar a značná část zámku vážně poškozena, shořelo 57 domů a 590 obyvatel přišlo o střechu nad hlavou, viz MIKULKA, R.: *Ížškov*. Praha – Litomyšl 2009, s. 23.

¹⁴¹SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 43, kart. 22.

¹⁴²SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 44, kart. 22.

ve městě připomínal doslova lékařsko-hygienické manévry, neboť všichni hledali možnosti, jak zabránit epidemii. Prostory nabídl Sokol, církev evangelická se chtěla zřítí své modlitebny, továrníci uvolnili staré budovy, spolek ostrostřelců dal k dispozici místnosti vybavené postelemi. Do budoucna se však měla využívat jako provizorní infekční nemocnice budova školy v Kollárově ulici. Obec také koupila tři vagony vápna a připravila projekt „racionálního pohřbívání“ na městském hřbitově. Městský zdravotní úřad zorganizoval školení a kurzy pro ošetřovatele a pro převoz živých a mrtvých infikovaných osob. Všechna zdravotní opatření prováděná městskou samosprávou měla jít na účet státních výdajů, ale v praxi je platilo město. Peníze však nebyly k dispozici a Příkrylovy urgencye posílané prostřednictvím okresního hejtmanství zůstávaly bez odpovědi.¹⁴³

Zdravotnický systém města utrpěl velkou ztrátu 5. února 1915 úmrtím MUDr. Ignáce Bernáta. Jeho smrt byla i velkou ranou pro starostu, ježto ho vnímal jako nenahraditelnou osobu v lékařské činnosti. Ještě před jeho smrtí byli navíc povoláni do domobrany tři pomocní doktoři a hrozilo, že bude nutné zavřít infekční nemocnici v Kollárově ulici. Pro nedostatek lékařů měla být využita pomoc praktických lékařů a měl být vyškolen personál pro infekční nemocnici. S nedostatkem lékařů se starosta musel potýkat během celé války a řešil ji i nelegálním způsobem jako v případě MUDr. Pažouta. Toho vytrhl z rukou armády prohlášením, že je choromyslný a společnými silami se jim podařilo, aby byl internován v Prostějově, kde pomáhal jako sekundární lékař.¹⁴⁴

Epidemie, které se starosta tak hrozil a udělal proti ní již na počátku války velká opatření, nakonec v nijak velkém měřítku nepropukla. Včasnými zásahy se vždy podařilo zlikvidovat na počátku šíření úplavice, tyfu nebo neštovic. Ukázkovým příkladem bylo potlačení šíření neštovic v únoru 1916. Na schůzi lékařů se dohodlo, že dojde k izolaci domů nakažených, které mělo hlídat 60 vojáků zaslanych z Olomouce. Měly být přeočkovány školní děti a poté ostatní občané, pomoc přitom poskytlo 10 zaslanych lékařů. Starosta také nechal vydat výzvu o přijímání dobrovolníků do zdravotních služeb města. Obce byly opět upozorněny, že převoz nemocných do Prostějova je zakázán a o své nemocné se měly starat samy. Šíření se tak podařilo rychle zastavit. Nakaženým v uzavřených a hlídaných domech zprostředkovávali nákupy určené lidé, kteří si dezinfikovali předané lístky či peníze v karbolové kyselině, a také lékaři s duchovními měli k nemocným přístup.¹⁴⁵

¹⁴³ MAREK, Pavel: *První světová*, s. 21.

¹⁴⁴ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 35, kart. 22.

¹⁴⁵ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 7, 8, kart. 22. Zajímavé je, že mnoho lidí se dříve nedalo očkovat na popud článku proti očkování v katolickém místním periodiku *Ječmínek*.

Všechny zdravotní zásahy platilo město ze svého rozpočtu, protože Příkryl vedl většinu svých kroků z vlastní iniciativy a pokud dostal nařízení ze strany inspektorů, nebylo nikdy písemné, takže starosta ani nemohl žádat stát o náhradu. Výlohy na zdravotnictví rostly, při uzávěrce nemocnice na konci srpna 1916 byl zjištěn deficit 16 952 K, který se koncem roku zvýšil až na 94 000 K. V prosinci 1916 na schůzi veřejné nemocnice bylo referováno, že provozní náklady nemocnice stouply z 30 000–40 000 K na 200 000 K, na čemž mělo podíl nevídané zdražení léků, některých o 100 až 600%.¹⁴⁶ Do konce války se stala veřejná nemocnice značně zadluženou a poválečné období přežila jen díky finančnímu zásahu zemského výboru. Podle ředitele Mathona došlo kvůli nedostatku zdravotnického materiálu k větší úmrtnosti, která od roku 1914 stoupla z 5,2% na 7,9% roku 1918. Je zajímavé, že veřejná nemocnice nebyla během války tak zatížena léčením raněných vojáků jako menší a hůře vybavená nemocnice Milosrdných bratří. Díky zásahům primáře JUDr. Mathona se postarala nemocnice o 1 080 vojáků, zatímco nemocnice u Milosrdných bratří o 2 452 vojáků.¹⁴⁷

Kromě pomocných ženských spolků, lidové kuchyně a jednorázových charitativních akcí vznikl v dubnu 1917 místní odbor pro potírání tuberkulózy. Odbor, jehož předsedou se stal továrník Lambert Wichterle (1867–1951), měl zřejmě velký podíl na potírání nemoci. V březnu 1918 bylo na kontě odboru přes 100 000 K a konaly se přípravy na vybudování sanatoria pro nemocné v lesích na Dražanské vrchovině.¹⁴⁸

Od roku 1916 se v Prostějově razantněji šířily pohlavní nemoci, a proto starosta v součinnosti s městskou nemocnicí a hejtmanství vykonal všechna opatření pro zastavení jejího šíření.¹⁴⁹

V rámci pomoci prostějovským dětem usiloval starosta o jejich zasílání dětí na prázdniny na venkov. Prostějov jako průmyslové město nebylo svým prostředím vhodný pro zdraví dětí a nedostatečná výživa ubírala na jejich fyzické kondici. Po zdravotních kontrolách si zapsal se smutkem do deníku, jak byly děti podvyživené. Podle jeho záznamu umíralo roku 1916 každé čtvrté dítě do jednoho roku.¹⁵⁰ Pokud to bylo možné, posílal starosta děti z města na venkov a do prázdninové kolonie na Stražisku. V dubnu 1918 se rozhodlo vyslat 4 oddíly dětí (přes 210) na Stražisko i přes velké náklady.¹⁵¹

¹⁴⁶ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 26, 40, 71, kart. 22; SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, 71, s. 35, kart. 22.

¹⁴⁷ MATHON, Jaroslav: *c.d.*, s. 39–40.

¹⁴⁸ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, s. 1990, 1931, kart. 22.

¹⁴⁹ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 10, kart. 22.

¹⁵⁰ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 39, kart. 22.

¹⁵¹ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, s. 1947, 1931, kart. 22.

V roce 1918 se ještě v Prostějově rozšířila ve větší míře spála a především španělská chřipka. Pravdou je, že epidemii chřipky už starosta ve svých zápiscích nevěnuje větší pozornost, a raději píše o radikalizujícím se politickém vývoji. Byl si však vědom úspěchů, které po zdravotnické stránce město během války dosáhlo, a v červenci 1917 si s pýchou zapsal do svého deníku: „*Byli jsme Samsony většími, než jsme tušili...*“.¹⁵²

Bezpečnost a sociální zabezpečení

Během války došlo k zvýšení kriminální činnosti v důsledku odvedení městských strážníků na frontu. Obec pak musela najmout 26 výpomocných strážníků, z většiny seniorů, a pomocného psa. Účinnějším opatřením se však ukázal být „sbor pro ochranu lidí a majetku“, tzv. Občanská ochrana, která vznikla na konci září 1914 a měla doplňovat místní policejní sbor. Svou práci začala konat až 20. prosince kdy složil slib na okresním hejtmanství. Slib složilo 470 členů, v jejich čele stanul radní Václav Perek. Členové ochrany pocházely z „vážených občanů“ města a během své služby se označovali nošením zelené kokardy na levé straně prsou s městským znakem. Organizace si rozdělila město do deseti okrsků, v kterých koordinovali a řídili ochranu města čtvrtní hejtmani se svými pomocníky z centrál, jež představovaly místní hostince. Přestože měla Občanská ochrana úspěchy ve své činnosti a okolní města také projevila zájem o zkušenosti z její práce, 1. září 1915 byla její další činnost úřady zakázána. Její členové ale nadále působili v rámci úřadu chlebové komise a vydávali chlebové známky.¹⁵³

Se zákazem činnosti spolku došlo k nárůstu kriminality ve městě a Příkryl na dalších stránkách svých zápisků připomíná, že bylo chybou zakázat organizaci působit. Starosta sice nezaznamenává žádné vraždy ani zvlášť velké přestupky, ale zapisuje krádeže, podvody, vandalství, a to obzvlášť ze strany uprchlíků. Podvodná a pašerácká činnost haličských Židů a vandalismu Italů je popsán v kapitole *Uprchlíci*. Podobně i u místních občanů se zmiňuje v souvislosti podvodů s potravinovými lístky a potravinami, krádežemi a morálně pokleslým chováním.

Kromě haličských Židů si starosta zaznamenal pokus obyvatel z Německého Brodu, kteří se v říjnu 1915 pokoušeli vyvézt z města někdy i 17 kilové dávky mouka. Pro důvodné podezření, že mouku nakoupili za cizí chleбенky, jim byla mouka zabavena. Problém s prodejem mouky na cizí chleбенky se pak ještě během války opakoval. V době uhelného nedostatku v únoru 1917 probíhaly ve velkém podvody s uhlenkami. Jedním z používaných

¹⁵² SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 55, kart. 22.

¹⁵³ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 45, 58, 60, kart. 22. Srov. MAREK, Pavel: *První světová*, s. 11.

triků byl takový, kdy se před chlebovou komisí objevily plačící ženy, které si zoufaly nad svou ztrátou uhelných lístků. Svým nářkem tlačily na soucit komisařů, aby jim vydali nové lístky. V souvislosti s nedostatkem paliva se ve větší míře kradlo dřevo, například bylo rozebráno dřevěné zábradlí na Dobyčím trhu. Na venkově v srpnu 1918 využívali falešní agenti starostova dobrého jména a hlásali, že s jeho souhlasem nakupují potraviny pro město, načež musel vyjít v místním periodiku Hlasech z Hané článek proti jejich činnosti.¹⁵⁴

Mravní úpadek je téma, které Příkryl ve svých memoárech obsáhleji nerozvádí. Přesto je možné z jeho několika záznamů vytvořit obraz o celkovém mravním poklesu města. Celkově přibýlo zločinnosti mládeže, hlavně krádeží. Příkryl se znepokojením zjistil, že po večerech mládež navštěvuje kinematografy s nevhodnými filmy a podezřelé hostince. Proto reagoval a vydal v součinnosti s hejtmanem 11. dubna 1916 vyhlášku o zákazu vycházení po osmé hodině večerní pro mládež do 16 let bez doprovodu rodičů.¹⁵⁵ Vyhláška také zakazovala vycházení ženám po deváté hodině večerní bez prokázané nutnosti. Důvodem byla snaha potlačit rozšíření prostituce jak z mravních tak i zdravotních důvodů. Byly také uzavřeny 2 nevěstince na Svatoplukově a Liechtensteinské ulici. V červnu 1917 bylo u starosty udáno mnoho žen z nevěrnosti a zanedbávání svých dětí a okresní hejtman v několika případech začal s vyšetřováním. U mužů nebyla situace o nic lepší, Příkryl si zaznamenal jeden případ, kdy si matka stěžovala na svého manžela, který ji po návratu z fronty přinutil k pohlavnímu styku před dětmi.

Po hladových demonstracích z dubna 1917 byla v Prostějově zvýšena bezpečnost přidělením 43 příslušníků vojenské policie v budově Sokolovny. Vojenská policie měla v městě udržovat pořádek, za dne hlídkovala bez pušek s odznaky K. u K. Militär-Polizei a v noci s puškami.¹⁵⁶ Současně byl vydán zákaz shromažďování nebo průvodů a bylo nařízeno zavírat v deset hodin večer všechny hostince, kavárny a domovní vrata. Na podzim roku 1917 se v městských kasárnách ubytoval jízdní pluk střelců z Fulneku, o němž se starosta domníval, že byl dodán jako podpora vojenské policie proti rebelantskému Prostějovu.¹⁵⁷ Příkryl je však jako ochránce neviděl. V lednu 1918 si zaznamenal, že střelci z Fulneku chodí do města žebrať o chléb, a že vykradli v městě celý stoh slámy.

Radnice s Příkrylem usilovala o zabezpečení chudých a válkou postižených občanů Prostějova a učinila proto mnohá opatření. Jak už bylo zmíněno, ve městě fungovaly pro

¹⁵⁴ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, s. 1999, kart. 22. Článek z 29. srpna 1918.

¹⁵⁵ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 12, kart. 22.

¹⁵⁶ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 36, kart. 22;

¹⁵⁷ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 64, kart. 22.

vyživu chudých obyvatel od roku 1914 instituce jako lidová kuchyně, polévkový ústav, pomocný sbor žen (kromě vybírání peněz na charitativní akce sbor vařil pro chudé městské děti) a Komitét dobročinných dam. Za rok 1916 navařila lidová kuchyně na 62 635 obědů a pomocný sbor žen vydal 29 615 porcí jídla dětem.¹⁵⁸ Z nařízení místodržitelství se od dubna 1917 vedla pomocná vyživovací akce pro méně majetné vrstvy obyvatelstva, jež měla prodávat nechudším obyvatelům města výrazně zlevněné maso z výseku. Osoby, které měly statut zvláště ohledu hodných, mohly dostat maso bezplatně. Přes zimu roku 1917 a 1918 vedla obec pro děti tři ohřívárny, které byly otevřeny kromě nedělí přes celý týden. V rámci organizace České srdce byl koncem února v Prostějově vytvořen výbor, který dále koordinoval sbírky a další humanitární akce v Prostějově.¹⁵⁹ Byla zřízena řada fondů, jako c.k. vojenský vdovský a sirotčí fond, fond pro péči o tuberkulózní¹⁶⁰, fond MUDr. Bernáta pro chudé šestinedělky apod.

Zdravotní sektor byl důkladně popsán v předchozích kapitolách, jen je třeba doplnit, že v Prostějově působila organizace Červeného kříže. Měla k dispozici budovu sokolovny od roku 1915 do roku 1917, kdy byla vyklizena pro vojenskou policii.

Práci nezaměstnaným zajišťovala od roku 1914 Městská podpůrná komise a od října 1914 Okresní zprostředkovatelna práce v Prostějově. Válka přinesla v městském oděvním průmyslu nové státní zakázky na vojenský oděv a obuv a na výpomoc s prací museli být posláni i vojáci. O práci mimo město nebyl velký zájem, o čemž vypovídá účast na opevňovacích pracích v Tullnu u Vídně, kam se v září 1914 přihlásilo jen 77 mužů, přičemž nezaměstnaných bylo na 2 062.¹⁶¹

Vztahy mezi obyvateli Prostějova

Německá a židovská menšina před válkou a místní vztahy

Německá a židovská menšina měly v Prostějově dlouho hlavní ekonomicko-politickou roli. Roku 1910 se mělo v Prostějově hlásit 2 347 obyvatel k německé obcovací řeči, údaj pro

¹⁵⁸ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 13, kart. 22.

¹⁵⁹ České srdce byla česká humanitární organizace založená v říjnu 1917, měla koordinovat veškeré dobročinné akce. ŠEDIVÝ, Ivan: *c.d.*, s. 254–255. Do Prostějovského výboru Českého srdce byli nejprve zvoleni členové sociální demokraté, agráři, národní socialisté, klerikálové, ale nikdo z městské rady nebo městských humanitních organizací. Proto starosta akci vnímal jako politický manévr k získání popularity mezi místními obyvateli. Nakonec se ale prosadil Příkrylův návrh a do výboru byl přijat zástupce městské rady, chlebové komise, pomocného sboru žen a dobročinného komitétu dam. SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, s. 1929, kart. 22.

¹⁶⁰ Fond byl založen generálem pěchoty svobodným pánem Franzem von Schönaich, ŠEDIVÝ, Ivan: *c.d.*, s. 254.

¹⁶¹ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 43, 46, kart. 22.

židovskou komunitu z roku 1900 uvádí asi 1553 Židů.¹⁶² Vzájemnou spoluprací a se silnou finanční základnou byly obě menšiny schopny udržet si ve vedení města až do roku 1892. Pro svou vzájemnou spolupráci ve výstupech proti české straně v městě je Příkryl ve svých spisech občas označuje jednotně jako „žido-němce“.

Židovská obec, která měla k roku 1881 na 124 domů, byla v rámci Prostějova samostatná, měla svůj vlastní obecní úřad a starostu až do roku 1919. Svou vzdělaností převyšovala židovská elita místní inteligenci a ve svých špičkách přesahovala místní poměry, příkladem je Edmund Husserl (1859–1942), zakladatel fenomenologie. Místní rabíni se řadili k izraelské duchovní elitě a vynikali v literatuře i vědě. Od konce 19. století převládá tendence stěhování a ekonomické expanze z ghetta do křesťanské obce. Do roku 1914 patřilo židovským majitelům na 160 domů ležících mimo židovskou obec. I v případě školské otázky navštěvovala většina žáků z židovské obce českou národní školu. V hospodářské a politické oblasti však židovská komunita spolupracovala především s místními Němci.¹⁶³

V Příkrylových memoárech jsou Němci zmiňováni obvykle v negativních případech, tedy v problémových situacích, které musela radnice řešit. Jak bude popsáno níže, vztahy mezi místními Němci, potažmo i Židy, s Čechy nebyly v městě nijak dobré a během války se zhoršovaly. Čeští Prostějované, mezi nimi dělníci, vedly proti židovským obchodům pogromy. Stávalo se, že sročení dělníci byli provokatéry povzbuzeni k útoku na židovské podniky a obchody. Jeden z největších pogromů se uskutečnil během hladových demonstrací v dubnu 1917.¹⁶⁴

Na příkladu Prostějova můžeme vidět ukázkový případ snahy německé menšiny v českých zemích využít válečné situace k prosazení svých nároků na úkor místních Čechů. Všeobecně propuknutí první světové války vedlo k probuzení německého nacionalismu u Němců v českých zemích, kteří pak usilovali o přeměnu Předlitavska v německý stát a o těsnějším sblížení s říšským Německem. Cílem mělo být vytvoření „Mitteleuropa“, hospodářsky a celně sjednoceného německého území podle velkoněmecká koncepce. Třebaže Rakousko-Uherské mocnářství s politikou Němců nemohlo souhlasit, protože by vedlo k jeho rozpuštění ve velkoněmeckém státě, raději ji podpořilo proti české politice, která by směřovala k větší politické samostatnosti českých zemí.¹⁶⁵ Podle Příkrylových záznamů vycházely rakouské úřady více vstříc Němcům a Židům než Čechům. Nejpatrněji se měl tento

¹⁶² *Prostějov, dějiny města 2*. Prostějov 1999, s. 49, 71.

¹⁶³ PETERKA, Miloslav: *c.d.*, s. 101 – 109; KLENOVSKÝ, Jaroslav: *Přínos židovského obyvatelstva rozvoji města Prostějova*. In: *Prostějov a jeho místo v dějinách Moravy*. Prostějov 1994, s. 110-113; *Prostějov, dějiny města 2*. Prostějov 1999, s. 49-51.

¹⁶⁴ PETERKA, Miloslav: *Tamtéž*, s. 105.

¹⁶⁵ KÁRNÍK, Zdeněk: *c.d.*, s. 26-27.

postoj projevit na počátku války.

Bezprostředně před válkou byly vztahy mezi oběma národy napjaté. Němci nemohli zapomenout na svou porážku v obecních volbách roku 1892 a nemínili se smířit s novým českým vedením. Jejich nechuť vůči české straně se pak promítala v celé řadě větších či menších incidentů, které se děly jak před válkou, tak i během ní. Přikryl si do svých memoárů zapsal jeden z těchto incidentů z oblasti školství, kdy německá místní školní rada reklamovala do svých škol 430 českých dětí z českých škol pod záminkou, že neumí mluvit dostatečně česky. Akt byl považován za německou zlomyslnost a po následném šetření vydala c. k. okresní rada školní ve svém protokolu z 17. dubna 1914, že jsou všechny děti schopné vyučování v češtině. „*Němci v Prostějově tímto činem opětně ukázali svoji zvilost proti národnosti české i proti právnímu pořádku,*“ zaznamenává si starosta ve svých memoárech a dodává, že „*třeba proti nim ještě více býti na stráži*“.¹⁶⁶ Podle Přikryla byli Němci povzbuzováni Vídeňskou atmosférou úspěchů v Albánii a Švihovou aférou, kterou se zdiskreditoval Dr. Karel Šviha ze strany národních socialistů jako donašeč rakouské policie a vlády.¹⁶⁷

Jak bylo výše zmíněno, vztahy mezi Němci, Židy a Čechy nebyly podle starosty před válkou dobré a mělo dojít k jejich velkému zhoršení.

Vztahy za války

Jak starosta vnímal vyhlášení války 28. července, bylo popsáno v kapitole *Ondřej Přikryl*. Město oživilo, lidé zmateně pobíhali po ulicích, živě debatovali a pravděpodobně, jako v případě samotného starosty, se cítili nadcházející dobou stísnění. Poznámka, že z „*žido-německých domů vlály černožluté prapory*“¹⁶⁸ naznačuje, že v případě židovské a německé menšiny nebyla stísněnost tak velká a snad se dalo mluvit i o nadšení jako v jiných částech českých zemí.¹⁶⁹ Konkrétnější reakce menšin starosta ale nepopisuje, jen zmiňuje, že s vyhlášením války jim stouplo sebevědomí, a že bylo potřeba se mít před nimi na pozoru. V obecném rámci znamenalo vyhlášení války pro Němce v českých zemích dobrou zprávu, protože jim dalo možnost vypořádat se s Čechy a uskutečnit velkoněmeckou koncepci.¹⁷⁰ Prostějovští Židé a Němci s těmito ideami sympatizovali. S heslem „*Naše chvíle přišla,*

¹⁶⁶ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 6, kart. 22; o školském systému v Prostějově v letech 1892–1914 *Prostějov, dějiny města 2*. Prostějov 1999, s. 52–54.

¹⁶⁷ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 6, kart. 22.

¹⁶⁸ SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 35, kart. 22.

¹⁶⁹ O nadšených pochodech v Praze viz MOMMSEN, Hans – KOVÁČ, Dušan – MALÍŘ, Jiří – MARKOVÁ, Michaela: *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*. Brno 2000, s. 37–38; o všeobecném nadšení českých Němců ¹⁶⁹ KÁRNÍK, Z.: *c.d.*, s. 26.

¹⁷⁰ KÁRNÍK, Z.: *Tamtéž*, s. 26–27.

Prostějov musí být německý“ se pustili do boje s českými obyvateli. Veřejně rozhlašovali, že po válce bude český jazyk vyloučen z úřadů i ze škol a správa města bude vrácena Němcům.¹⁷¹ Starosta si v září 1914 stěžuje na řeči prostějovských Němců. Mluvili o „*Prusku jako o nastávajícím svém ráji*“ a označovali německého císaře „*unser Willy*“. Zpráva poslance Budinského o plánovaném nahrazení městského zastupitelstva „německým“ komisariátem v čele s JUDr. Friedrichem Poleschenskim potvrdila starostovu obavu, že se Němci pokusí převzít moc v městě a budou přitom podporováni ze strany státu.

Dne 8. srpna, kdy bylo v Prostějově vyhlášeno stanné právo, sdělil JUDr. Wierer starostovi, že si německá menšina stěžuje na vydávání městských vyhlášek jen v češtině. Starosta komentoval ve stížnosti „židoněmců“ ve svém deníku slovy: „*cítí se na vrbě a rádi by z ní nařezali na nás holi*“.¹⁷² Horším bylo rychlé šíření anonymních udání ze strany německo-židovské proti české, čímž se jen vyostřovaly místní vztahy. Starosta do oficiálních zápisků zaznamenává, že mu dochází dopisy od českých Prostějovanů, kteří žádali o ochranu před bezdůvodnými anonymními udáními, především o ni žádala inteligence. Příkryl proto při schůzce 10. září 1914 s představiteli městských menšin, Dr. Zweigem a JUDr. Poleschenskim, žádal, aby nevedli své lidi k velkoněmecké ideji a především aby zastavili rozšiřující se udavačství.

Udavačství bylo problémem po celou dobu války. Svého pomyslného vrcholu dosáhlo na počátku války v listopadu 1914, když byl starosta předvolán 13. listopadu před okresní soud z anonymního udání. Autorem udání byla obviněna z neloajlnosti vůči státu prostějovská česká obec, inteligence a nepřímo i starosta. Příkryl u soudu udání vyvrátil a s městskou radou sepsal téhož dne memorandum s žádostí o ochranu české obce proti nespravedlivému udavačství ministra vnitra barona Karla Heinolda (1862–1943).¹⁷³ Dne 2. prosince kdy probíhaly oslavy 66. výročí nastoupení císaře Františka Josefa I. na trůn pak starosta odešel s deputací radnice na okresní hejtmanství a po vzdání holdu požádal o ochranu

¹⁷¹ STEHLÍKOVÁ, M: *c.d.*, s. 9.

¹⁷² SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 39, 40, kart. 22.

¹⁷³ Příkryl se domníval, že udání bylo vedeno ze strany židovské obce, v které docházelo k problémům se zásobováním a se zdravotním zabezpečením. Jednou z příčin těchto problémů bylo velké množství haličských uprchlíků, které přijímal ve velkém množství rabín Dr. Leopolda Goldschmieda (1869–1935). SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 52, kart. 22; SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, zápisky o první světové válce, i. č. 1250–1252, rok 1914/1915 (s. 216), k. 24, zápis z 12 a 13. listopadu 1914; MAREK, Pavel: *První světová*, s. 18.

proti nespravedlivému pomlouvání.¹⁷⁴

Obvinění ze strany Němců se nevyhnul ani okresní hejtman Wierer, kterého považovali za příliš laxního ve vystupování proti Čechům¹⁷⁵

Přes vzájemné spory se starosta snažil v obci udržet mezi znesvářenými stranami mír. Je to patrné nejen z pořádané schůze s předáky z 10. září, ale i z protokolu obecního výboru z 25. září 1914. V něm se oznamuje, že „*městská rada učinila vše, aby ze strany naší byl co největší klid a národnostní mír a pořádek dodržen*“ a dodává, že bylo „*obecenstvo vyzváno, aby se nikde a nikým nedalo vyprovokovati*“.¹⁷⁶

Kromě udavačství se spory projevíly v boji o dvojjazyčné nápisy. Od starostova ústupku psát vojenské vyhlášky i v německém jazyce byl starosta přinucen vyhláškou místodržitelství z 12. února 1915 připsat k orientačním cedulím na kraji města i německé názvy. Následující měsíc došlo k sporu, když v seznamu členů spolku Červeného kříže byla obecním úředníkem napsána jen česká jména Němců, kteří pak odmítali dát na „českou listinu“ příspěvek spolku. V květnu 1915 si stěžovala německá obec u sborového velitelství v Moravské Ostravě na nevydávání všech vyhlášek dvojjazyčně, stejně tak, že chlebové lístky byly jen česky.¹⁷⁷ Přikryl bojoval s tímto německým tlakem více či méně úspěšně. Například v případě cedulí nechal udělat německý název malým písmem, pročež došlo k dalším stížnostem, po kterých už musel udělat německé nápisy stejně velké jako české. Citlivost Němců k neněmecko-jazyčným nápisům trvala během války, což je patrné z incidentu v městské nemocnici z roku 1916, kdy musel nechat MUDr. Mathon odstranit česko-italskou ceduli, třebaže v nemocnici ošetřováni nebyli žádní Němci.¹⁷⁸

Časem ale prostějovským Němcům ubyly síly. Množství anonymních udání vedlo k jejich nedůvěryhodnosti a dobrá práce radnice v udržování pořádku chodu obce vedla okresního hejtmana Wierera k tomu, aby se starosty zastával. Například anonymní udání na

¹⁷⁴ Pravdou však bylo, že denunce byly oprávněné. Kromě tichého vnitřního nesouhlasu s existencí Českých zemí v rámci Rakousko-Uherska a vírou v porážku trojspolku se starosta s radními provinil i jinak. Na Moravě se s blížícím ruským vojskem začaly šířit ruské letáky, které se dostaly i do rukou starosty. Podle jeho záznamů v memoárech si s radními letáky přečetl, nazpaměť naučil a nakonec zničil. Za ponechání si letáku byl vyměřen trest smrti. SOKA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 51, kart. 22.

¹⁷⁵ SOŠKA, Ambrož: *c.d.*, s.19–20.

¹⁷⁶ SOKA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 48, kart. 22.

¹⁷⁷ SOKA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 5, 8, 12, kart. 22. Starosta si do úředních záznamů připsal: „*Ten vítr věje z jednoho a téhož měchu!*“, čímž patrně myslel německou stranu; SOKA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, zápisky o první světové válce, i. č. 1250–1252, rok 1914/1915 (216 s.), k. 24, zápis z 12. února 1915.

¹⁷⁸ SOKA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 8, kart. 22. Zřejmě nebyl incident nijak způsoben úmyslně. Doktor Mathon dal ceduli v českém a italském jazyce proto, že v nemocnici nebyli žádní Němci a ochotně vše hejtmanovi vysvětlil.

starostův pročeský projev z 23. června 1915 po pádu Lvova hejtman ignoroval.¹⁷⁹

Na druhou stranu se stávaly častějšími výstupy českých národních radikálů proti německým oslavným shromážděním. Po stížnostech Němců musel starosta na nátlak hejtmana zajistit, aby nebyly jejich vlastenecké projevy narušovány ani potlačovány, a proto vydal v září 1915 příslušné obecní nařízení.¹⁸⁰

V dalším období sice nedocházelo k větším incidentům, ale nálada mezi českou a německou stranou se neměla zlepšit. Představu, jak vypjaté vztahy mohly ve městě být, můžeme získat ze starostova zápisku v jeho osobním deníku, kam si na začátku srpna 1915 poznamenal „*Prostějovští Němci a židé stali se opovržlivějšími. Anežka mně připomněla, že židovka Kleinka hrozila, jak brzo budeme maličkými, a že německý úředník na západním nádraží o mně tvrdil, že brzo budu viset na kandelábru*“.¹⁸¹ Zřejmě se jednalo o názory několika nejradikálnějších Němců, kteří byli povzbuzeni válkou a snad i zaváděnou germanizací. Poznámku o zvýšené vlně udání ještě starosta zaznamenal po tragických dubnových demonstracích roku 1917, ale větší dopad než předchozí udání neměly.

Poněmčování českých zemí v podobě jazykových nařízení vnímal Příkryl pochopitelně negativně. Tak například nařízení místodržitele v Čechách hraběte Maxmiliana Coudenhove-Kalergi (1865–1928) o povinnosti zachovávání německého úředního jazyka na policejních a politických zeměpanských úřadech komentuje starosta ironickými slovy, že to vláda učinila ke „sblížení“.¹⁸²

Vztahy mezi oběma národy byly během války ve městě vypjaté, jak to dokládá starostův popis. S postupem času však jeho zápisky o incidentech s Němci mizí a nevěnuje jim takovou pozornost jako zásobovací a politické situaci města. To naznačuje, že i když se vztahy nelepšily, nedocházelo ani k jejich velkému zhoršení. Německá strana navíc ke konci války ztratila svého lídra JUDr. Polischenskeho, jehož smrt starosta nijak nelituje a v místním periodiku Hlasu Lidu dokonce vyšel článek, který jeho smrt uvítal.¹⁸³

Uprchlíci

První vlnu uprchlíků zažil Prostějov už 3. září 1914, kdy se při úspěšné Ruské ofenzivě do Haliče podařilo dobít město Lvov.¹⁸⁴ Starosta měl pochopitelně z úspěchů ruské

¹⁷⁹ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 43, kart. 22.

¹⁸⁰ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 24.

¹⁸¹ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 20, kart. 22.

¹⁸² SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 1, kart. 22.

¹⁸³ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, s. 1974, kart. 22.

V Hlasech Lidu, levicovém periodiku, je Polischenski obviněn z podílu na dubnových událostech roku 1917.

¹⁸⁴ JINDRA, Zdeněk: *První světová válka*. Praha 1984, s. 86; srov. KRÍŽEK, Jaroslav a kol.: *c.d.*, s. 100-104.

armády radost, nicméně v případě uprchlíků to bylo jiné. Uprchlíci z Haliče byli většinou židovského původu, takže se do jejich ubytování hodně angažovala židovská obec a židovští velkopodnikatelé. Oděvní firma Mandl dala pro ně k dispozici dokonce jednu ze svých továrních budov. Kvůli umístění uprchlíků se Příkryl sešel s předáky židovské i německé obce Dr. Gustafem Zweigem (1855–1925) a JUDr. Friedrichem Poleschenskim (?–1918). Dne 5. září mělo dorazit dokonce dalších 1 000 uprchlíků z pevnostního města Přemyšli, naštěstí ale uprchlíci nikdy nedorazili. Přesto nebyla situace pro město jednoduchá a předseda starostenského spolku v okrese Prostějov František Hošek slíbil, že se postaví proti přistěhovalectví dalších uprchlíků do okresu. Dokonce i JUDr. Wierer slíbil, že se postará o zamezení přístupu dalším přistěhovalcům.¹⁸⁵

Uprchlíky z Haliče starosta rozdělával na skupiny Židů a Poláků, přitom Židy vnímal jako podvrtný živel zatímco Poláky spíše pozitivně. Sice Prostějov dostal 19. února 1915 status uprchlického města s nárokem na peněžní dávky v hodnotě 70 hal na osobu za uprchlíky usazené ve městě do 15. ledna, ale haličští Židé rozvinuli vlastní ekonomické aktivity, které městu škodily. Uprchlíci odkupovali potřebné potraviny a další zboží, které vyváželi zpět na Halič. Starosta proto musel zasahovat nevybíravým způsobem a zboží jednoduše zabavit. V lednu 1915 se mu tak podařilo zachránit jeden vagon a 80 sudů petroleje. Haličští Židé, údajně i majetní, využívali legitimních uprchlických lístků vydávaných prostějovskou židovskou obcí každých 4 – 5 dní a vyváželi z města potraviny v zavazadlech. Není proto divu, že v dalším období se radnice chovala vůči uprchlíkům z Haliče s obezřetností. Například podle záznamu z ledna 1916 bylo nařízeno pozorování nových uprchlíků z Haliče, protože se očekávalo, že si jen přijeli nakoupit. Jejich živel představoval nakonec nebezpečí i pro židovskou obec Prostějova, takže její starosta Dr. Zweig začal podporovat Příkrylovu snahu o zamezení jejich přístupu a bojoval proti filantropickým snahám rabína Dr. Leopolda Goldschmieda (1869–1935), který „*byl by do Prostějova přitáhl celou Halič...*“.¹⁸⁶ O haličských Polácích však starosta nemluví nijak ve zlém, naopak v únoru 1915 zmiňuje pořádání vzájemně sblížovacích kulturních akcí, jako byly polsko-český nebo polský večírek, na němž se angažoval i místní kulturní spolek Beseda.¹⁸⁷

V červenci a srpnu dorazily do města dvě vlny italských uprchlíků z oblasti Terstu a Goritze. O Italech se starosta zmiňuje jen ve zlém. Žádné společné kulturní akce, jen stížnosti

¹⁸⁵ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 41, 42, kart. 22.

¹⁸⁶ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, s. 52

¹⁸⁷ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 3, 4, 6, kart. 22. Podle zápisu ze 14. ledna byly zabaveny tři vozy mouky, které nakoupil haličský Žid Loudon a chtěl je vyvézt z města. SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, s. 6, kart. 22.

na jejich kriminální činnost, krádeže, výtržnictví a vandalství v domech, kde bydleli. Zřejmě využívali ve zvýšené míře služby veřejné nemocnice, jak napovídá vydání italsko-české cedule primářem MUDr. Mathonem. Ačkoliv se jednalo o problémovou komunitu, bylo o ni postaráno dobře, což dokazuje pochvala kontroly italského vyslance, jenž v listopadu 1915 potvrdil, že je o Itáli v Prostějově postaráno dobře. Podle statistických údajů bylo 12. září 1916 v Prostějově se statutem uprchlíka 1599 osob, 784 italského a 815 haličského původu.¹⁸⁸ Do září roku 1917 se počet ještě zvýšil na 1760 uprchlíků, další údaje ale chybí. Počet uprchlíků byl zřejmě proměnlivý a odvíjel se od vývoje bojů na frontě. Od ústupu Rusů na východní frontě v roce 1915 mohlo začít k úbytku uprchlíků, kteří se zase mohli vrátit domů, a naopak v září 1916 se do Prostějova vrátila další vlna 150 uprchlíků pro úspěšnou Brusilovu ofenzivu. Navíc byli někteří haličští Židé nestálými uprchlíky, pravidelně jezdili mezi Haličí a Prostějovem a pašovali nakoupené zboží.

Uprchlícké komunity vnímá starosta značně negativně a zmiňuje se o nich většinou v případě, pokud provedly v městě nepříjemnost. Zapisuje jejich kriminální činnost, jako byly krádeže, vandalství a ve velké míře pašování potravin a dalšího zboží, které bylo určeno pro obyvatele města. I když obec dostávala příspěvky na usazené uprchlíky, musela jim například obstarávat ubytovací prostory a objednávat navíc potraviny i uhlí, aby se dostalo na všechny obyvatele. Výjimku tvořil vztah Příkryla k polským uprchlíkům. Ačkoliv byli ekonomickou přítěží, Příkryl s nimi jako s bratry Slovany vyhnanými z vlastní země soucítil a udržoval s nimi stejně jako obec dobré vztahy.

¹⁸⁸ SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, s. 27, kart. 22

Závěr

Přikrylovy memoáry z doby válečné představují bohatý zdroj informací o Prostějově během první světové války. Starosta se v nich věnoval své práci a jeho kolegů na radnici, čímž zdokumentoval činnost a rozhodnutí nejvyšších kruhů obce, které měly přímý dopad na každodenní život obyvatel města. Autorova práce, ve které byly starostovy paměti analyzovány, utřídila informace z memoárů a rozdělila je do čtyř hlavních tematických okruhů. Výsledky zhodnocení informací podaly celkový obraz starostovy práce během války, jeho pohledu na život v zázemí a tím i na běžný život občanů Prostějova. Studie tak svým obsahem přispěla k poznání činnosti samosprávy obce Prostějova během první světové války a k poznání života v zázemí.

Vztahy s úřady byly od začátku války špatné a Přikryl musel se svými obecními úředníky vynaložit značné úsilí, aby udržel českou správu v čele města. Přes nálepku „rebelenstadt“ a vlnu perzekucí v podobě soudů, stanného práva a zákazu dovolené pro vojáky se však podařilo pomocí taktiky předstírané loajálnosti a velkého pracovního vypětí obecních úředníků město v českých rukou udržet. Ukazuje se, že vztahy s jednotlivými úřady byly proměnlivé, závislé na vztahu vrchního úředníka s městem nebo se samotným starostou. Okresního hejtmána Wierera považoval starosta za svědomitého rakouského úředníka, ale zároveň jako chápajícího spolupracovníka, s kterým se dalo domluvit, nebo se dal v krajním případě přesvědčit, aby přijal starostův názor. Perzekuce vedené proti městu byly překonávány loajálními projevy a výstupy, které však neměly překračovat nejnětější míru oddanosti. Podkapitolka o válečných půjčkách je cenným příspěvkem, který ukazuje, jakým způsobem státní úřady nutily obecní správu nebo přímo bohatší obyvatele města Prostějova k upisování válečných půjček. Starosta schvaloval vybírání válečných půjček jen do míry, která byla považována za loajální.

V aprovizaci města se vyplatilo vedení nelegální zásobovací sítě, kterou sice starosta nepopisuje, ale jejíž činnost podle starosty kryla nedodané potravinové přiděly. Přestože došlo k hladovým demonstracím a dubnovému masakru roku 1917, Přikryl za ně odmítá nést odpovědnost a poukazuje na vydávání standardních přidělů díky obecním zásobám. Podle jeho interpretace mohla za vznik demonstrací aktivita sociálně demokratické strany, o jejíž činnosti si zapsal výsledky z vlastního šetření. Starostovo líčení demonstrací podává nový náhled na vznik i průběh demonstrací, který koresponduje s novější interpretací demonstrací podle Oldřicha Václavíka. Přikrylovy záznamy o jeho častém jednání s úřady VOÚ a moravským místodržitelstvím, kde si stěžoval na nedostatky zásobování a navrhoval jeho

vylepšení, dokládají starostovu aktivní činnost při zajišťování aprovizace města. Přikryl usiloval o vyřešení problémů s nedostatkem potravin, přičemž využíval svých dobrých známostí na úřadech a své průbojné povahy. Kromě popisu aprovizace města některé starostovy záznamy umožnily bližší pohled na běžný život v zázemí. Například zápis hejtmanovy vyhlášky o zákazu malování kraslic pro nedostatek vajec nebo příkaz pro sběr chroustů pro nedostatek krmiv. Cenným je i popis zhoršení vztahů mezi městem a venkovem, který byl na úkor města postižen rekvizicemi.

Zdravotnictví města se taktéž řídilo starostovým plánem vytvořením zásob na dlouhodobé trvání války, díky čemuž se ušetřilo obci množství peněz za předražené léky během války. Předběžnými opatřeními se Přikrylovi podařilo zamezit vzniku epidemií a udržet město po zdravotní stránce v co nejlepším pořádku. Popis zákroku proti neštovicím v únoru 1916 je názorným příkladem svědomitosti radnice v zamezení jakéhokoliv zdravotního nebezpečí. Protesty starosty Přikryla s primářem Mathonem se navíc podařilo zamezit přísunu raněných z vojny, čímž ulehčily ekonomickému zatížení města a snížili riziko šíření infekcí.

Iniciativa města ve vytvoření vlastního pomocného sboru Občanské ochrany v boji proti kriminalitě byla potlačena nedůvěrou státních úřadů, které činnost nové organizace zakázaly. Kriminální činnost, kterou starosta zaznamenal, probíhala především na úrovni podvodů a pašování potravin nebo jiného potřebného zboží. V mnoha případech spojuje kriminální aktivity s prostějovskou a haličskou komunitou Židů nebo italskými uprchlíky, což dokazuje starostův negativní postoj vůči uprchlíkům a antisemitismus. Frekventovanost zápisů o trestné činnosti uprchlíků však dokazuje, že se v jejich případech skutečně jednalo o problémový živel. Bezpečnost města pak měla zvýšit přítomnost vojenské policie a vojenské posádky, kterou starosta kritizoval a poukázal na její trestnou činnost. V sociální oblasti byly pro obyvatele zřízeny různé komise a charitativní instituce, jež se staraly o výživu nejchudších (např. lidová kuchyně), jejich zaměstnaní, přídavky nebo pro ně konaly charitativní akce.

Výsledkem analýzy je starostův pohled na válku v Prostějově. Je spojen s usilovnou pracovitostí, odříkáním, šalebnou loajálností vůči nedůvěřivým rakouským úřadům, útoky nepřátelských Němců a nepochopením ze strany českých občanů, pro které starosta snášel veškeré oběti. Jeho aktivity v udržování ilegální zásobovací městské sítě, požadavky u úřadů na řádné zásobování města, vydržování množství charitativních institucí vypovídají o značné snaze Přikryla udržet ve městě lepší životní podmínky, než tomu bylo v jiných městech. Podle jeho zápisů se mu to i skutečně dařilo. Jeho pevná víra v porážku ústředních

mocností, rozpad Rakousko-Uherska a vznik samostatného Československého státu mu dodávala energii a morální vzpruhu k tomu, aby všechny nesnáze překonal a obětoval svou energii i bezpečí českému národu.

Jak už bylo výše zmíněno, Příkrylovy memoáry představují skutečně bohatý zdroj poznání války v Prostějově. Autor se jej pokusil využít v co největším možném rozsahu, ale přesto byly některé aspekty z pramene jen zmíněny a nedošlo k jejich důkladnějšímu prozkoumání. Například by si samostatnou kapitolu zasloužila starostova politická angažovanost během války a budování strany České státoprávní demokracie. Rusofilství města a neklidný vztah se sociálně demokratickou stranou byly popsány v rámci jednotlivých kapitol, třebaže frekventovanost jejich zápisů umožňuje vytvořit samostatné podkapitoly.

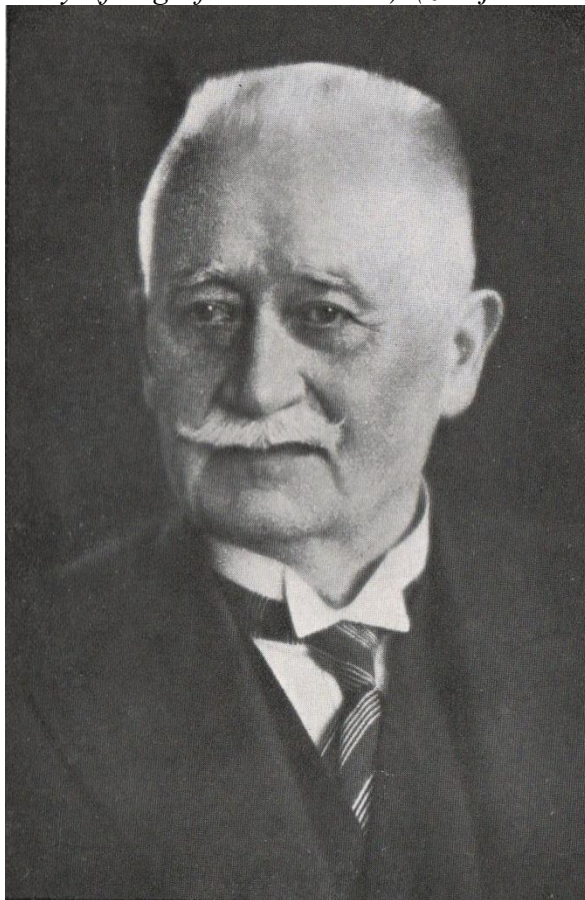
Výzkum v oblasti studia Prostějova za války by mohl dále pokračovat v analýze starostovy knihy úředních zápisů. Kniha svými každodenními záznamy umožňuje detailní pozorování zásobování města. Taktéž zachycuje každodenní práci a jednání starosty o problémech v obci, které však starosta nevnímal za dostatečně důležité, aby je zahrnul do svých memoárů. Jejich rozborem by se však mohl vytvořit přesnější obraz každodenního života ve městě a na radnici. Zdali by byly výsledky práce nějak přínosné, by prokázala krátká sonda zpracovávající určitý časový úsek (jeden, dva měsíce) zápisů. Obtíž není jen v množství informací, které se svou tematikou i důležitostí liší, ale i v čitelnosti zápisů. Jsou psány tužkou a pro starostovo charakteristické písmo velmi špatně čitelné. Úřední kniha je uložena v státním okresním archivu v Prostějově ve fondu Ondřeje Příkryla.

Resume

This bachelor thesis analyzes memoirs of Ondřej Příkryl (1862–1936), who was the mayor of the city Prostějov during the First World War. This analysis shows in four main chapters work of the local council and mayor Příkryl in Prostějov during the war period and provides a view of everyday life in the city. Příkryl had to adopt tactics of superficial loyalty to Austria-Hungary monarchy in order to maintain Czech leadership in the city, which had a notorious reputation at Austrian authorities. Most of the war time was the mayor successful in maintaining food rations above standard level in comparison with other Czech cities. It was thanks to Příkryl's political connections, his frequent requests for better food supply and primary to his establishment of illegal food supply system that compensated shortage in official food supply. Relations with local Jews and Germans worsened as Germans attempted to overthrow the Czech council by a wave of denunciation. Refugees were perceived by the mayor as problem causing and criminally active communities with exception of Polish refugees from Galicia that were perceived positively. In health care system Příkryl created a vast supply of medicaments and made preliminary precautions that prevented an outbreak of epidemic.

Příloha

Ondřej Přikryl (fotografie z roku 1932). (zdroj: archiv autora)



Tab. č.1. Zásobování Prostějova moukou v období ledna až do poloviny července 1917. (zdroj: SOkA Prostějov, f. Ondřej Přikryl, paměti O. Přikryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, s. 89, kart. 22.)

Měsíc	Úředně stanovená dávka mouky	Skutečně dodáno mouky	Deficit
leden	268 983 kg.	264 727 kg.	4 256 kg.
únor	241 791kg.	160 700 kg.	81 091 kg.
březen	268 811 kg.	153 500 kg.	115 311 kg.
duben	259 437 kg.	203 500 kg.	55 937 kg.
květen	268 267 kg.	163 500 kg.	104 767 kg.
červen	259 663 kg.	90 000 kg.	169 663 kg.
do 15. července	129 705 kg.	20 000 kg.	109 705 kg.
celkem	1 696 657 kg.	1 055 927 kg.	640 730 kg.

Tab. č.2. Porovnání cen některých produktů v letech 1914 a 1916. (zdroj: SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, s. 1954, kart. 22.)

Produkt	Cena za srpen 1914	Cena za říjen 1916
Hovězí maso	1.80 K	8.60 K
Vepřové maso	1.96 K	10.80 K
Telecí maso	1.96 K	10 K
Sádlo	1.60 K	16 K
Vejce (kopa)	4.80 K	21.60 K
Máslo	3.20 K	18 K
Rýže	0.67 K	16 K
Brambory	7 K	18 K
Pivo	0.14 K	0.58 K
Mýdlo	0.76 K	8 K
Uhlí	1.28 K	5.20 K
Oblek	70 K	160 K
Boty	16 K	60 K

1919

aby při nezájímání prvním dále práce mohla vykazovati úspěch a činný
 nástroji ku zřeteli a volně ke cti, projevuje zde největší zájímání s
 odhodlanými činnostmi stranami a plně důvěře činně pomáhat, se o zřetelný
 podíl v konání zřeteli se oviděným ústředím, proslavuje dále svou
 trvalou oporu společnou součinnosti s nimi, se kterou důvěře a přímou
 radou prováděti a zřeteli prvním ústředím, aby již nyní, dleobě
 přal při konání zřetelných a pořádných práci a míru mohla uplatňovati
 plně svou osobnou vůli ústředím.

Rybačko vidělo ústředím, celku i každého jednotlivce, zřetelně se zřetelných
 vzhledy zřetelně jeho života a vyplývající z činných prvních novodobě
 jeho života bude nové svobodě vzhledy nepřímé, s tím zřetelně

Nalámme pod naší prapora české státoprávní demokracie prvním zřetelně
 smyslem, které dále zřetelně neschválna, nylor zřetelně, voláme je prvním
 nylor zřetelně, bez rozdílu země i podání; vyvíjíme dospělou práci a
 se zřetelně dále práci, které jinak zřetelně smyslem dále zřetelně
 z jakéhokoli prvním opatření polshkelského. Jnes budiz konec prvním
 trpnosti, konce prvním prvním; obne je dále činně sřetelně, vol
 nové práce, oběhové práce, práci se zřetelně a bez zřetelně.

Dr. Karel Kramář.

Dr. Fr. Hajn, Dr. Josef Štokrský, Dr. Václav Šámal.

11.) Česká státoprávní demokracie se ustavila. Před-
 sedou zvolen Dr. K. Kramář, místopředsedou Dr. J. Bu-
 dinský, Dr. A. Hajn, Dr. Al. Rašín a Dr. P. Šámal,
 jednatelem Dr. J. Matoušek, F. Sís, K. St. Sokol a Dr. Ja-
 roslav Stránský, pokladníkem D. Bečka. Referenty poslanec-
 kého klubu Dr. B. Franta, Ant. Kalina, Dr. Adolf Strán-
 ský a členy výkonného výboru Dr. Engliš, Viktor Dyk,
 Dr. Jan Herben, Boh. Klac, Jaroslav Kvapil, Dr. F. Mareš,
 Dr. J. Metelka, Dr. B. Němec, Dr. J. Schieszl a J. Škába...

Dne 18. 11. 1918 bylo máje zřetelně zřetelně zřetelně.

Kojněny prvním zřetelně! Zřetelně organizacím komise české státoprávní
 demokracie dle zřetelně v každé státi, se zřetelně je byl v každé prvním pr-
 vním prvním české státoprávní demokracie. Organizacím komise vadi strany
 dle do zřetelně zřetelně prvním, aby občane a občany měla každého k zřetelně
 prvním prvním zřetelně. Prvním zřetelně, neděje nám tolik služ, prvním zřetelně.

26.IV. Ráno objevily se rozsáhlé spousty po městě, způsobené v noci. Vybita je celá řada ulic, továrny, obchodníci, c.k. okr. soud, 3 okna v radnici. Mnoho utrpěl Národní dům. Dovídám se, že povoláno z Olomouce 100 mužů vojska, kteří přibyli v noci a byli ubytováni v Nár. sociálním domě. Svolávám schůzi městské rady...

So dopolední schůze městské rady došla zpráva, že vynucena stávka ve Vulkanii, u Wolf a Franže a že zasahuje do továren strojnických, jejichž dělnictvo houževnatě se stávce brání. Ste sdělení policejního radního přejalo c.k. okr. hejtmanství péči o pořádek a zavede jej. Jednomyslně usneseno vydati vyhlášku uklidňující všem lidem a vyzývající k obnově klidu, pořádku a práce. Ku konci schůze městské rady došla zpráva, že bylo požádáno o první pomoc - jsou ranění. ... odpoledne řádná schůze městské rady, ve které vyhláška sestavena. Obtíže však s jejím vytištěním - knihtiskárny nepracují... K odpolední deputaci, která půjde k okr. hejtmánovi, přijede se soc. dem. Stan. Manhard. Pověřeno, aby se zítra na 10 místech rozprodal 1 vagon krup... Dle sdělení c.k. okr. hejtmanství nutno zavést pořádek - továrny a muniční k úřednímu přání zahajují práci. Doufáme, že ke státnímu právu nejdě... C.k. okr. hejtmanství vydalo výzvu ke klidu. Nařizeno zavíratí hostince, kavárny a domy po 7. hod. Bude-li přes to neklid, zavíratí vinnici vyhlášení státního práva... Po vyhubování úřední vyhlášky klidný večer inoc... Večer přijel od c.k. místodržitelství Dr. Velgo a u mne v bytě konferováno s ním o přidělech potravin. Zařídil ihned přiděl brambor a luštěnin...

27.IV. Rušné úřadování v chlebové komisi a v presidiu. A ten kvap a chvat. Pracuje se na katastroch masových a na seznamu dětí pro mléčenky... Poprvé oslavuje se den císařovny Zity. Obecní budovy ozdobeny prapory dle pokynů okr. hejtmanství, obecní zastupitelstvo účastní se slavných bohoslužeb... Porady u c.k. okr. hejtmanství o uklidnění dělnictva a o zásobování. Svolávám zástupce všech stran dělnických na radnici, zásobovací schůze svolává se na c.k. okr. hejtmanství...

V uklidňující schůzi zástupců dělnictva jsem předsedal. Výzvu učinil soc. dem. poslanec Karel Vaněk z Brna a usneseno vydati vyhlášku, vyzývající ke klidu a podepsanou všemi účastníky schůze spolu se zástupci městské rady... V zásobovací schůzi na c.k. okr. hejtmanství pojednáno o úpravě nové organizace vyživovacích úřadů a o továrních konsumech. Ke schůzi přijel místodržitel bar. Heindold s místodrž. radou Černým. Přítomnost obou a vývody místodržitelovy /o celkové situaci zásobovací/ velmi působily na všechny. Dělnictvu dostalo se ve hlavních zásobovacích počtech autentické informace. .../Dle těchto seznal každý, že v Prostějově jest o zásobovací akci daleko lépe a všestranněji postaráno, než kde jinde. Přiznali u mne po schůzi zástupci centralistů/.

28.IV. Projednal jsem s nadporučíkem Machatým způsob podpory pro rodiny raněných a mrtvých. V nemocnici jest léčeno 48 raněných, na křbitov dovezeno 13 mrtvol. Do večera jest všech mrtvých 22 ... Ze zápisků „Inter arme“, k tomu patří záznamy.

24.IV. Po městě dusno - tajemný ruch. Mluví se o ruské revoluci, o chlebu a míru. Proskočily i šušoty o „ženském dni“, „Odkud?“

26.IV. Katastrofa. Prostějov opět prvním... Včera demonstrace před okr. hejtmanstvím, večer třaskána po městě okna, dnes stávka většího rozsahu, střelba, 12 mrtvých, mnoho těžce raněných. Začátek nejasný - stávka v krejčovské továrně z důvodu, že dělnicům odepřeno vydati přidávkové lístky. Ake té továrně vůbec nebyly přiznuty a ona se o ně ani nehlásila. Vojsko povolal okr. hejtmán bez vědomí obce s tím, že si sám udělá pořádek. Ubohákrev, heslo „chléb a mír“, a tuším jako ozvěna - ruské revoluce. Co bude dále? ... /d/...

28.IV. Po stopách slz, rozbitého skla a krve volají nás oslavovat prvně den císařovny Zity do kostela. Sedíme tam všichni jako bez duše. Neslyším, co kolem se děje, vím jen, že se ve mně bouří duše i sráče. A píš, nenápadně píš v konšelské lavici... O hejtmánství je tak horko uvedených institucí. Její rukama pro tyto instituce chrlí dláčka selnice. ... jsou přednější než ony, aťch jen uhlí neuznávají, byla Am. Na ni kordon vojáků a Požívatelny neřádaly. Maxi Fečniceni sociální... jsem znal jako Štvanu strany národně-... Demonstrace měly důležitým svédky vedeni byli Stávka .. Z továrně se hrne proti celá řada účastníků a za Opatriš jsem si jejich bluz a šátku vir - a c.k. okr. komisař František Studnař. podrobnosti katastrof. Do práce, jak Viden káže, ... teprve jsem seznal různé je v Hl. s H. uveřejnil... Chceme chleba a mír... Jakopřiznání, uvádím jak jsem K tragedii se dne 30. ... Salva ran - oh, voják náš je. Prostějov každoročně šedré gavalir; s chlebem smrti dal e ženám aré jeho dělnictvo na krvi a ruského režimu... věčné svaté mir. ...

Prameny a literatura

Prameny archivní

- SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9749, XXVI – rok 1914, kart. 22.
- SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9750, XXVII – rok 1915, kart. 22.
- SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9751, XXVIII – rok 1916, kart. 22.
- SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9752, XXIX – rok 1917, kart. 22.
- SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, paměti O. Příkryla, i. č. 9753, XXX – rok 1918, kart. 22.
- SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, zápisky o první světové válce 1914–1917, i. č. 1250, rok 1914/1915, k. 24.
- SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, zápisky o první světové válce 1914–1917, i. č. 1251, rok 1915/1916, k. 24.
- SOkA Prostějov, f. Ondřej Příkryl, zápisky o první světové válce 1917–1918, i. č. 1253–1254, rok 1918, k. 25.

Prameny tištěné

Noviny: Stráž lidu, 1971

Literatura

- BÁRTKOVÁ, Hana: *Prostějov*. Praha – Litomyšl 1997.
- ETHEN, Waldemar: *Ondřej Příkryl, básník a politik. Studie k sedmdesátým narozeninám*. Praha 1932
- FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (ed.). *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948*. Brno 2006.
- JANOUSEK, Vojtěch: *Dějiny Prostějova. Prostějovský okres*. Brno 1938.
- JINDRA, Zdeněk: *První světová válka*. Praha 1984
- KÁRNÍK, Zdeněk: Malé dějiny československé (1867–1939). Praha 2008, s. 26-27.
- KOŽUŠNÍČEK, Štěpán: *MUDr. Ondřej Příkryl, život a dílo*. Přerov 1932.
- KŘÍŽEK, Jaroslav a kol.: *První světová válka*. Praha 1968.
- LUSTIGOVÁ, Martina: Karel Kramář. První československý premiér. Praha 2007.
- MALÍŘ, Jiří: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*. Brno 2012.
- MAREK, Pavel: *První světová válka očima starosty města*. In: PLÁVEK, Aleš František (ed.): *Archivum Trebonense*. Třeboň, Státní oblastní archiv 2014, s. 75-95.
- MAREK, Pavel: *Bibliografie okresu Prostějov*. Prostějov 1990.

- MATHON, Jaroslav: *Veřejná nemocnice v Prostějově*. Prostějov 1933.
- MATHONA, Stanislav: *Hladový rok*. Prostějov 1982.
- MIKULKA, R.: *Vyškov*. Praha-Litomyšl 2009.
- MOMMSEN, Hans – KOVÁČ, Dušan – MALÍŘ, Jiří – MARKOVÁ, Michaela: *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*. Brno 2000.
- Prostějov a jeho místo v dějinách Moravy*. Sborník konference uspořádané z příležitosti šestistého výročí udělení městských práv Prostějovu. Prostějov 1994.
- Prostějov, dějiny města 2*. Prostějov 1999.
- PŘIKRYL, Ondřej: *Úryvky ze zápisků v době válečné*. Prostějov 1928.
- Sborník krajského vlastivědného musea v Olomouci (SLUKO), Oddíl B III/1955*. Olomouc 1958.
- SLAVÍK, Bedřich: *Ondřej Přikryl*. Olomouc 1932.
- SOŠKA, Ambrož: *Prostějov revoluční a republikánský*. Prostějov 1929
- STEHLÍKOVÁ, M: *Příspěvek k hospodářsko-politické situaci v Prostějově za I. světové války*. Olomouc 1981 (nepublikovaná diplomová práce).
- ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi, české země a Velká válka 1914–1918*. Praha 2014.
- VÁCLAVÍK, Oldřich: *Hladové demonstrace v roce 1917*. Štafeta, kulturní časopis Prostějovska, 38, 2007, č. 1 – 2.
- VYSKOČIL, Aleš: *Slovník představitelů politické správy na Moravě v letech 1850–1918*. Praha 2011.
- Výročí hladových bouří v Prostějově*, Štafeta, kulturní časopis Prostějovska, 3, 1972, č. 1–2.